

303. 3.

VERSLAG DER COMMISSIE.

Inleiding.

Op Maandag 4 April 1938 deed de Regeeringspersdienst „namens de hoogste ter zake bevoegde autoriteit” — bedoeld moet zijn de Minister van Justitie — een communiqué aan de pers toekomen, waarin werd medegedeeld, dat bij de brigade der Koninklijke Marechaussee te Oss methoden werden toegepast, waardoor rechtmatige belangen van burgers op pijnlijke wijze werden geschonden en dat in deze omstandigheden onverwijd maatregelen geboden waren, die het vereischte evenwicht herstelden.

Dit bericht trok in den lande zeer de aandacht. Nog denzelfden dag richtte het lid der Kamer de heer WIJNKOP schriftelijke vragen tot den Minister van Justitie teneinde nadere inlichtingen te verkrijgen. Uit het antwoord, dat reeds den volgenden dag inkwam, bleek, dat aan de brigade te Oss opdracht was gegeven zich tot nader order van opsporingsonderzoek te onthouden. Ter motiveering van deze opdracht verwees de Minister naar het genoemde perscommuniqué.

Niet bevredigd door dit antwoord vroeg op 6 April het lid der Kamer de heer DROP een interpellatie aan, welk verzoek dadelijk werd ingewilligd. Den dag daarop had reeds de interpellatie plaats. In zijn mondeling antwoord verdedigde de Minister den maatregel, dien hij op 1 April had genomen, door het aanvoeren van een reeks van feiten, welke tenslotte werden samengevat in een opsomming, voorzien van de letters a tot en met f (*Handelingen* Tweede Kamer, 1937—1938, bladz. 1511). Aanvankelijk was de groote meerderheid van de Kamer door deze mededeelingen overtuigd, dat de genomen maatregel door de feiten werd gerechtvaardigd. Al spoedig echter ontstond daaraan bij velen twijfel. Op 25 April 1938 diende de heer WENDELAAR een voorstel in tot het houden van een enquête (Zitting 1937—1938 n°. 452). Toen dit voorstel na schriftelijke voorbereiding op 21 en 22 Juni 1938 in openbare behandeling kwam, werd het verworpen (*Handelingen* bladz. 1894). Echter werd onmiddellijk daarop met 84 tegen 3 stemmen aangenomen een motie van orde van de heeren ALBARDA en OUD, waarin de Kamer den Minister van Justitie verzocht haar ter voorbereiding van een nadere gedachtenwisseling een schriftelijke uiteenzetting te geven van de feiten en omstandigheden, op grond waarvan hij op 1 April 1938 aan de brigade der Koninklijke Marechaussee te Oss de opsporingsbevoegdheid tijdelijk had doen ontnemen, alsmede van het oordeel der Regeering over het beleid van de gemeentelijke politie te Oss en voorts van al datgene, wat hij verder in verband met een en ander van belang achtte.

Aan dit verzoek heeft de Minister van Justitie op 31 Januari 1939, nadat inmiddels op 22 December 1938 de Centrale Raad van Beroep in hoogste instantie de beroepen van de leden der brigade Oss tegen zijn beslissing ongegrond had verklaard, voldaan door inzending van zijn aan het hoofd van dit Verslag vermelde nota.

Reeds dadelijk na de aanneming van de motie van de heeren ALBARDA en OUD had de Kamer op voorstel van den voorzitter besloten een eventueele nota te stellen in handen van een

door den voorzitter te benoemen commissie van vijf leden, waarop de bepalingen van het Reglement van Orde omtrent de bijzondere commissie van toepassing zouden zijn, zoodat de leden der Kamer bevoegd zouden zijn binnen een door de commissie te bepalen termijn schriftelijk hun opmerkingen bij haar in te zenden en haar vergaderingen, uitgezonderd die, gewijd aan de behandeling van het door den rapporteur samengestelde Verslag, bij te wonen. Ter uitvoering van dit besluit benoemde de voorzitter der Kamer op 1 Februari 1939 tot leden der Commissie de heeren SCHOUTEN, TILANUS, DREES, WENDELAAR en SWEENS.

Werkwijze der Commissie en opvatting omtrent haar taak.

Nadat de Commissie den heer SCHOUTEN tot haar voorzitter had gekozen, bepaalde zij op 7 Februari, dat de overige leden der Kamer hun opmerkingen schriftelijk aan haar zouden kunnen inzenden vóór den 22en van die maand. Van deze gelegenheid werd gebruik gemaakt door de heeren DUYMAER VAN TWIST, VAN DER GOES VAN NATERS en ROST VAN TONNINGEN. De Commissie heeft aan hun opmerkingen uiterwaard aandacht geschonken; zij heeft overwogen, mede in verband met een daartoe strekkend verzoek van den heer ROST VAN TONNINGEN, of er termen waren deze opmerkingen, in afwijking van hetgeen gebruikelijk is, als bijlagen bij haar Verslag af te drukken, doch zij meende, dat daartoe niet voldoende aanleiding bestond.

Vervolgens vergaderde de Commissie op 28 Februari en 5 Maart ten einde te beslissen, hoe zij bij haar onderzoek te werk zou gaan.

In de eerste plaats besloot zij niet nader in te gaan op de vraag, of de Minister van Justitie bevoegd was den maatregel, waarbij aan de brigade Oss tijdelijk de opsporingsbevoegdheid werd ontnomen, te treffen. Deze vraag immers is door het Ambtenarengerecht te 's-Gravenhage en in hoogste instantie door den Centralen Raad van Beroep beslist in dien zin, dat deze bevoegdheid inderdaad bestond. De Commissie heeft geen aanleiding gevonden deze rechtsvraag opnieuw in beschouwing te nemen. Zij beperkt zich dus tot de beleidskwestie. Was de maatregel van den Minister, zoo moet zij zich afvragen, door de feiten gerechtvaardigd en was zij doelmatig?

Intusschen meent de Commissie, dat zij haar taak te beperkt zou opvatten, indien zij uitsluitend een oordeel uitsprak over de handelwijze van den Minister op 1 April 1938. Zij behoort te rapporteeren over het geheele beleid van den Minister in de zaak Oss. Niet alleen moet zij dus nagaan, of er voor den Minister voldoende grond bestond om op 1 April 1938 den bedoelden maatregel te nemen, doch ook of later feiten aan den dag gekomen zijn, die hem aanleiding hadden moeten geven zijn oordeel over de gebeurtenissen, welke aan zijn maatregel voorafgingen, en wellicht ook over zijn maatregel zelf, te herzien. De Commissie zal dus in hetgeen volgt niet alleen den maatregel van 1 April 1938, doch ook de zienswijze van den Minister, blijkende uit de nota van 31 Januari 1939, bespreken. En eindelijk zal zij, indien en voorzover dit noodig blijkt, haar oordeel geven over de handelingen van ambtenaren, welke aan den Minister ondergeschikt zijn en waarvoor deze verantwoordelijk is.

Bij de bespreking van de in haar handen gestelde nota plaatste de Commissie zich reeds dadelijk op het standpunt, dat zij zich niet tot bestudeering van die nota zou kunnen en mogen bepalen, doch dat zij bij het vormen van haar oordeel ook gebruik zou dienen te maken van gegevens, welke haar van elders, al dan niet op haar verzoek, mochten worden verstrekt. Uit den aard der zaak immers bevat de nota van den Minister niet alle gegevens, welke op de zaak-Oss in haar geheel omvang betrekking hebben. De Minister heeft daaruit bij het opstellen van zijn nota een keuze moeten doen, en heeft vermeld, wat hem het belangrijkste scheen. Het zou echter mogelijk zijn, dat de Commissie ook andere gegevens van belang achtte, ten einde tot een juist oordeel te komen.

Hier zij reeds dadelijk vermeld, dat Mr. R. A. JAMES, advocaat te Apeldoorn, die zoowel voor het Ambtenarengerecht te 's-Gravenhage als voor den Centralen Raad van Beroep is opgetreden als raadsman van de leden der brigade Oss, uit eigen beweging aan de leden der Commissie afschrift heeft doen toekomen van zijn pleitnota, betrekking hebbende op zijn pleidooi in hooger beroep. Het gedeelte daarvan, dat is uitgesproken bij gesloten deuren, droeg het opschrift „niet ter publicatie”.

Als uitvloeisel van haar zoeven aangeduid standpunt verzocht de Commissie bij brief van 3 Maart aan den Minister van Justitie haar ter inzage te willen verstrekken alle stukken, welke in de zaken van de leden der brigade Oss tegen den Minister ter beschikking hebben gestaan van het Ambtenarengerecht en van den Centralen Raad van Beroep, derhalve van de memories (hiermee werden zoowel de klaagschriften als de beroepschriften bedoeld), contra-memories, pleitnota's en producties. Voorts verzocht zij inzage te mogen nemen van de processen-verbaal der terechtzittingen zoowel van het Ambtenarengerecht als van den Centralen Raad van Beroep, voor zoover deze op de genoemde zaken betrekking hebben.

Op 21 Maart beantwoordde de Minister dezen brief als volgt ¹⁾:

„Naar aanleiding van Uw nevenvermeld schrijven heb ik de eer U hierbij te doen toekomen een aantal stukken, betrekking hebbende op de behandeling van de zaken van de leden van bovengenoemde brigade tegen den Minister van Justitie, gerangschikt in twee dossiers, gemerkt A en B, resp. rakende de behandeling voor het Ambtenarengerecht te 's-Gravenhage en den Centralen Raad van Beroep te Utrecht, overeenkomstig den zich in elk van beide dossiers bevindenden inventaris.

Aan de gerechten zijn ook nog overgelegd een aantal rapporten en processen-verbaal, — welke stukken uiteraard aan de daarbij betrokken leden der brigade, klagers in de zaken voor het Ambtenarengerecht, bekend waren, — betreffende verhooren in zaken, waarin derden waren betrokken en waarin geen strafvervolging is ingesteld. In mijn nota van 31 Januari 1939 heb ik in een uitvoerige uiteenzetting in deze zaken inzicht verschaft, voor zooveel dit noodig of gewenscht kon zijn met betrekking tot de volkomen regelmatige behandeling. Mijn ambtsplicht verbiedt mij die zaken zelf in den vorm van rapporten of verbaalen aan de Kamer voor te leggen. Zóó is die plicht ook begrepen in overigens sporadisch voorgekomen overeenkomstige gevallen; een ander standpunt zou onafwendbaar leiden tot consequenties, waarvoor geen Minister van Justitie de verantwoordelijkheid zou kunnen dragen. Is in strafzaken, die voor den rechter behandeld zijn, openbaarmaking anders dan tengevolge van die behandeling zelf reeds volstrekt ontoelaatbaar, in zaken, waarin geen vervolging is ingesteld, zou zij leiden tot aanranding van hooge, rechtmatige belangen der burgers, zonder dat deze zelfs de kans zouden hebben zich te verdedigen of door een rechterlijke uitspraak te worden gerehabiliteerd. Aan die aanranding zou dan schuldig staan de Minister van Justitie, die zelf van de hiërarchisch onder hem staande autoriteiten de strengste handhaving van den plicht tot geheimhouding moet eischen.

Het spreekt vanzelf, dat als gevolg van het voren aangeduide standpunt in de afschriften van de pleitnota, welke mijn gemachtigde voor den Centralen Raad van Beroep als aide-mémoire van zijn mondeling betoog heeft overgelegd (bij de behandeling voor het Ambtenarengerecht werd geen pleitnota overgelegd), het gedeelte ontbreekt, dat betrekking heeft op hetgeen in besloten zitting is behandeld.

In verband met het karakter van de pleitnota in het algemeen, die geen stuk is in het contradictoire geding, dat van te voren ter kennis van de wederpartij heeft gestaan, heb ik geen aanleiding kunnen vinden een andere pleitnota dan die van mijn gemachtigde over te leggen. Het eenzijdige karakter van een pleitnota, dat natuurlijk ten aanzien van elke van beide partijen geldt, is ook in de onderhavige zaken geïllustreerd door de omstandigheid, dat de advocaat van de klagers bij de behandeling voor den Centralen Raad van Beroep een exemplaar van zijn pleitnota niet aan mijn gemachtigde heeft overhandigd, zoodat dit stuk niet te mijner beschikking staat.

Nu ik in het opzicht als vorenomschreven wellicht niet volledig heb voldaan aan het verlangen, dat in Uw brief uitgedrukt zou kunnen worden geacht, heb ik er prijs op gesteld van mijn standpunt ten deze duidelijk te doen blijken, opdat ieder misverstand met betrekking tot de door mij hierbij overgelegde stukken bij voorbaat uitgesloten zij.”

De stukken, welke de Minister overlegde, bleken de volgende te zijn:

voorzoover betrekking hebbende op de zaak in eersten aanleg: één der gelijkkluidende klaagschriften; de bijlagen, waarin elk van de klagers CURFS, DE GIER, VAN RENNES, ROFFEL, VAN DEN BERG en TAP een uiteenzetting geeft van de feiten, welke in het bijzonder hem betreffen; de contra-memorie van den Minister van Justitie; het advies van Prof. Mr. J. M. VAN BEMMELEN (productie van de klagers); en het proces-verbaal van de terechtzitting van het Ambtenarengerecht;

voorzoover betrekking hebbende op de zaak in hooger beroep: één der gelijkkluidende beroepschriften; de contra-memorie van den Minister van Justitie; een aanvullende nota op het advies van Prof. VAN BEMMELEN; het advies van Prof. Mr. D. HAZEWINKEL-SURINGA; de (onvolledige) pleitnota van den gemachtigde van den Minister van Justitie; en het proces-verbaal van de terechtzitting van den Centralen Raad van Beroep.

Bij lezing van deze stukken bleek aan de Commissie, dat tot de niet aan haar, doch wél aan den ambtenarenrechter in beide instanties overgelegde stukken o. a. behoorden:

het volledige dossier inzake de z.g. fraude bij de werkverschaffing voor jeugdige personen;

het dossier inzake v. d. H.;

de vragen, welke Mr. VAN DER BURG in opdracht van den Procureur-generaal richtte tot wachtmeester DE GIER in de zaak tegen de geestelijken, met diens antwoord daarop en het proces-verbaal van zijn verhoor door den Procureur-generaal, benevens enkele andere stukken betrekking hebbende op deze zaak;

het dossier in de zaak B.;

eenige processen-verbaal in de zaak W.

Nadat de Commissie de aan haar overgelegde stukken had bestudeerd, kwam zij op 4, 5 en 6 April bijeen om de zaak te bespreken. Deze bespreking leidde haar tot de conclusie, dat zij nog niet beschikte over voldoende gegevens om een gefundeerd oordeel te formuleeren. Zij besloot daarom in de eerste plaats aan den Minister een aantal inlichtingen te vragen. In de tweede plaats besloot zij overlegging van nog eenige stukken te verzoeken, nl.:

a. het rapport, uitgebracht door ambtenaren van het Departement van Sociale Zaken aan den hoofdinspecteur voor de werkverschaffing (vgl. bladz. 16 van de nota van den Minister);

b. het rapport van Mr. MASSINK over het onderhoud tusschen den Procureur-generaal, den inspecteur der Koninklijke Marechaussee en den commandant van de tweede divisie (vgl. bladz. 43 van de nota);

c. het rapport omtrent het „summiere onderzoek”, hetwelk majoor VAN EVERDINGEN naar de gedragingen van de brigade Oss heeft ingesteld (vgl. bladz. 45 van de nota), indien althans

¹⁾ De Commissie merkt hierbij op, dat deze en de volgende brieven van den Minister het opschrift „geheim” droegen, doch dat de Minister bij brief van 23 Mei 1939 in antwoord op een vraag der Commissie heeft verklaard, dat dit opschrift om intern-administratieve redenen was aangebracht en dat hij tegen publicatie van deze brieven geen bezwaar had.

van dit summier onderzoek een schriftelijk rapport mocht zijn opgemaakt;

d. de correspondentie tusschen Mr. PULLES en de redactie van het *Algemeen Handelsblad*, welke de Minister aan het Ambtenarengerecht had overgelegd;

e. den brief van 29 Maart 1938, waarin de Procureur-generaal aan den Minister verslag deed van zijn bevindingen in de zaak v. d. H. (vgl. bladz. 21 van de nota).

In haar brief van 11 April, waarin dit verzoek werd gedaan, deelde de Commissie aan den Minister mede, dat zij meende zich vooralsnog niet te moeten uitlaten over de al of niet juistheid van zijn standpunt inzake het weigeren van overlegging van bepaalde stukken. Voor zooveel noodig merkte zij echter op, dat de nader gevraagde stukken h. i. niet vielen onder de „rapporten of verbalen” in strafzaken, welke de Minister blijkens zijn brief van 21 Maart had gemeend niet aan de Commissie te mogen overleggen. Ook behield zij zich voor t.z.t., wanneer dit bij de verdere behandeling wenschelijk mocht blijken, inzage van nog andere stukken te vragen.

Op dezen brief ontving de Commissie, nadat zij op 2 Mei met het oog op de tijdige afwerking van haar taak op een spoedige beantwoording had aangedrongen, op 9 Mei het volgende antwoord:

„Gaarne beantwoord ik den eerstgenoemden brief zoo spoedig, als mij dit maar eenigszins mogelijk is. Nu intuschen de beantwoording meer tijd heeft gevorderd dan ik zelf heb gewenscht, stel ik er prijs op, mede in verband met het in den tweeden brief vervatte rappel, de indiening der inlichtingen, welke ik de eer heb in nevensgaande nota met een drietal bijlagen Uwer Commissie aan te bieden, van een korte verklaring vergezeld te doen gaan.

Uw brief van 11 April 1939 mocht ik ontvangen daags nadat bij Koninklijk Besluit van 10 April 1939 was verklaard, dat oorlogsgevaar in den zin waarin dat woord in 's Lands wetten voorkomt, aanwezig is. Het spreekt vanzelf, dat in deze omstandigheden voor onderscheidene leden van het Kabinet de werkzaamheden niet geheel voortgang konden hebben op de „dagelijksche wijze”, zooals dit voor de andere burgers veelal mogelijk en alleszins gewenscht is.

Het zal niet al te zeer verwonderen, dat de Minister van Justitie kwam te staan voor de behartiging van gewichtige en dringende aangelegenheden. Het tijdsbestek, waarin de behandeling van Uw brief onvoorzien kwam te vallen, lijkt daarom op zichzelf reeds een deugdelijke verklaring te geven voor de tot mijn leedwezen ingetreden vertraging in de afdoening.

Daarbij komt nog, dat ook de in Uw brief aan de orde gestelde punten voor nauwgezette beantwoording meer tijd bleken te vorderen, dan bij de opstelling wellicht kon worden verwacht. De bijgevoegde nota toont dit aan. Ook werd de voorbereiding der beantwoording vertraagd, doordat ik niet aanstonds kon beschikken over alle daarvoor benodigde stukken.

Niet minder dan Uwe Commissie stel ik er prijs op, dat zij in staat zal zijn haar taak tijdig af te werken. U kunt van de daartoe mijnerzijds noodige medewerking verzekerd zijn.”

Als bijlage was bij dezen brief gevoegd een nadere nota, welke inlichtingen bevatte omtrent de punten, genoemd in den brief van de Commissie van 11 April. Deze inlichtingen, benevens de vragen der Commissie, worden verderop in dit Verslag verwerkt. Omtrent het verzoek om overlegging van stukken bevatte deze nadere nota voorts het volgende:

„In hoeverre het voorbehoud met betrekking tot inzage van nog andere dan de thans gevraagde stukken zal worden resp. kunnen worden geëffectueerd, zal uiteraard eerst kunnen blijken, wanneer mij eenig nader verzoek mocht bereiken.

Eveneens zal ik natuurlijk moeten afwachten, wanneer en hoe de Commissie zich wenscht uit te laten omtrent het

in mijn brief van 21 Maart 1939 medegedeelde standpunt in zake het weigeren van overlegging van bepaalde stukken. Nu de Commissie echter aanleiding heeft gevonden mij ter zake een — zij het dan niet positieve — mededeeling te doen, stel ik er prijs op mijnerzijds — wellicht ten overvloede — onder de aandacht der Commissie te brengen, dat ik mijn vorenbedoeld standpunt niet heb bepaald dan na ampel beraad en nauwgezette overweging van hetgeen mijn plicht mij ten deze gebiedt. Het ligt daarom voor de hand, dat ik mij van het standpunt niet zal kunnen laten afbrengen.

Juist wegens den ernst van vorenbedoeld standpunt doet het mij te meer leed, dat ik niet volledig, althans niet aanstonds volledig kan voldoen aan het verzoek der Commissie tot overlegging van de in haar brief onder a t/m e vermelde stukken. De stukken, genoemd onder b en c, bevatten namelijk, voor zoover zij niet in mijn nota van 31 Januari 1939 zijn geciteerd, beschouwingen en relaxen, die mede betreffen anderen dan de leden der voormalige Osseche brigade en die beschouwd moeten worden als van zeer vertrouwelijke aard. Ook in dit opzicht rust op mij een plicht tot geheimhouding en tot ontzien van de rechtmatige belangen van derden. Deze plicht moge wellicht niet een zoo absoluut karakter hebben als die met betrekking tot de „rapporten of verbalen” in strafzaken, niettemin zou ik eenige bekendmaking eerst dan in overweging kunnen nemen wanneer strikte waarborgen aanwezig zijn, dat kennisneming „onder geheimhouding” beperkt blijft tot de Commissie bij haar voorbereidende werkzaamheid. Aangezien slechts de Commissie kan beoordeelen of deze voorwaarde kan worden vervuld en derhalve door haar zou kunnen worden aanvaard kan ik op dit oogenblik tot mijn leedwezen niet anders doen dan de overlegging van vorenbedoelde stukken achterwege laten. Wellicht heeft daarbij de verklaring eenig nut, dat kennisneming van die stukken buiten hetgeen reeds in mijn nota is geciteerd, naar mijn stellige overtuiging voor het onderzoek niet van eenig belang is.

Tegen overlegging van de onder a, c en d vermelde stukken bestaat bij mij geen bedenking. Deze zijn als *bijlagen 1, 2 en 3* bij deze nota gevoegd.

Met betrekking tot het onder c vermelde stuk teken ik nog het navolgende aan:

Na ontvangst van den brief der Commissie van 11 April 1939 heb ik aanstonds bij den Minister van Defensie geïnformeerd of mijn Ambtgenoot beschikte over een schriftelijk rapport van het bedoelde summier onderzoek. Er werd mij op gewezen, dat de mededeeling omtrent een ingesteld onderzoek berustte op een uitlating van den Inspecteur der Koninklijke Marechaussee, bij diens verhoor als getuige voor het Ambtenarengerecht; dat het bedoelde onderzoek op last van dien Inspecteur door den betrokken Divisiecommandant binnen diens divisie was gehouden; dat hierover aan den Minister van Defensie, noch een rapport, noch een brief, waarin zulks wordt vermeld, was aangeboden, zoodat uit de bij het Departement van Defensie aanwezige stukken hieromtrent niets bleek. Op mijn nader verzoek heeft de Minister van Defensie bij den Inspecteur der Koninklijke Marechaussee navraag gedaan. Toen zijn aan mijn Ambtgenoot uit het archief der inspectie verstrekt de gegevens, welke — na aan mij te zijn doorgegeven — als *bijlage 2* bij deze nota zijn gevoegd.”

Op 12 Mei vergaderde de Commissie opnieuw. Zij was van meening, dat zij ook nu nog niet over alle gegevens beschikte, welke zij voor een juiste uitvoering van haar taak noodig had. Reeds eerder had zij besloten om, indien dat na bestudeering van de gegevens, welke zij van den Minister had gevraagd, haar nog wenschelijk mocht blijken, mondelinge inlichtingen te vragen aan personen, die bij de zaak Oss betrokken zijn geweest. Thans was zij in meerderheid van oordeel, dat het hooren van eenige personen inderdaad wenschelijk was. Zij overwoog bij dit besluit, dat zij weliswaar niet de rechten heeft,

welke toekomen aan een enquêtecommissie, dat zij dus de personen, die zij oproept, niet kan dwingen voor haar te verschijnen en te antwoorden noch hen onder eede kan hooren, doch dat daaruit niet volgde, dat zij behoorde af te zien van het langs dezen weg inwinnen van inlichtingen op bepaalde punten, nu de mogelijkheid bestond, dat dit aan den haar door de Kamer opgedragen arbeid ten goede zou komen. Voorts overwoog zij, dat de bijzondere Commissie, waaraan het onderzoek van de zaak Spoorhout was opgedragen, eveneens een groot aantal personen heeft gehoord (vgl. haar Verslag, Zitting 1934—1935, n°. 370).

Het was geenszins de bedoeling der Commissie de te hooren personen in de gelegenheid te stellen hun zienswijze over de geheele aangelegenheid aan de Commissie uiteen te zetten, noch hun meening te vragen over het beleid van den Minister. Zij heeft in de uitnodigingen, welke zij aan de te hooren personen richtte, dan ook medegedeeld, dat zij omtrent enkele punten gaarne inlichtingen van hen zou ontvangen. In overeenstemming met deze opvatting werd, als handleiding voor de Commissie zelve, een lijst opgemaakt van zeer concrete vragen, welke aan hen gesteld zouden worden.

Eén lid der Commissie was van den aanvang af van oordeel, dat geen personen moesten worden gehoord, omdat de Commissie zich dan zou begeven op een weg, die z. i. alleen door een enquêtecommissie mag worden betreden.

Opgeroepen werden, en wel tegen 19 Mei:

de Procureur-generaal bij het gerechtshof te 's-Hertogenbosch, Mr. E. L. M. H. BARON SPEYART VAN WOERDEN;

de substituut-officier van justitie bij de rechtbank aldaar, Mr. B. VAN DER BURG;

de toenmalige rechter-commissaris in strafzaken aldaar, Mr. A. W. KLEINEN HAMMANS;

de inspecteur der Koninklijke Marechaussee, kolonel J. VAN SELM;

de commandant van de tweede divisie der Koninklijke Marechaussee, majoor H. G. VAN EVERDINGEN;

de vroegere commandant van deze divisie, gep. luitenant-kolonel A. P. H. BOELLAARD;

opperwachtmeester L. H. CURFS, wachtmeester C. G. DE GIER en wachtmeester G. VAN RENNES.

Naar aanleiding van deze oproepingen ontving de Commissie in de eerste plaats bericht, dat de heer KLEINEN HAMMANS, na een operatie, voor onbepaalden tijd in het ziekenhuis verbleef en dus niet in staat was aan haar verzoek te voldoen.

Op 17 Mei ontving de Commissie vervolgens een brief van kolonel VAN SELM, waarin deze mededeelde, dat noch hij, noch de opgeroepen leden van zijn korps aan de uitnodiging gevolg zouden geven. Daarbij was gevoegd een afschrift van een nota van de Ministers van Justitie en van Defensie, luidende als volgt:

„De Procureur-Generaal te 's-Hertogenbosch heeft aan den Minister van Justitie gemeld, dat de bijzondere Commissie uit de Tweede Kamer der Staten-Generaal, in wier handen is gesteld de nota van den Minister van Justitie van 31 Januari 1939 betreffende de zaak brigade Koninklijke Marechaussee te Oss (zitting 1938—1939 n°. 303) hem heeft uitgenoodigd om op Vrijdag 19 Mei 1939 voor haar te verschijnen tot het geven van inlichtingen op enkele punten.

Rekening houdende met de mogelijkheid, dat een gelijke uitnodiging ook tot militaire ambtenaren zou zijn gericht, heeft voornoemde Minister van het bij hem ingekomen bericht mededeeling gedaan aan den Minister van Defensie.

De Inspecteur der Koninklijke Marechaussee heeft aan laatstgenoemden Minister op diens navraag geantwoord, dat ook hij een uitnodiging als vorenbedoeld had ontvangen

en dat die vermoedelijk ook was gericht tot enkele leden van het personeel van zijn korps.

De Ministerraad heeft beraadslaagd over een eventueel gevolg geven aan deze uitnodiging en de daaraan verbonden consequenties in algemeenen zin.

De Raad is van oordeel:

dat het niet in overeenstemming is met behoorlijke ambtelijke verhoudingen, dat ambtenaren buiten de gevallen, waarin zij krachtens een wettelijk voorschrift gehouden zijn aan een oproeping te voldoen en voor zooveel zij alsdan tot het afleggen van verklaringen verplicht zijn aan derden zelfstandig mededeelingen doen omtrent hetgeen hun ter zake van hun ambtsverrichtingen bekend is;

en dat het wederom buiten de gevallen als voren aangeduid ontoelaatbaar is, dat ambtenaren door het zelfstandig geven van inlichtingen betrokken zouden worden in een zaak, die de Kamer met een Minister behandelt, waarbij geheel afgezien van de onderhavige zaak hun inlichtingen het karakter zouden kunnen krijgen van verificatie van door een Minister gedane mededeelingen, buiten den bewindsman om.

De Ministers van Justitie en van Defensie, gelet op de door den Ministerraad getrokken richtlijnen, hebben ieder voor zooveel de onder hem ressorteerende ambtenaren betreft, met het oog op het onderhavige geval aan de bij de zaak betrokken ambtenaren mededeeling gedaan van het oordeel van den Raad van Ministers.

Den Haag, 17 Mei 1939.

De Minister van Justitie,
get. GOSELING.

De Minister van Defensie,
get. VAN DIJK."

Ook ontving de Commissie bericht van den Procureur-generaal, dat noch hij zelf, noch Mr. VAN DER BURG aan haar uitnodiging gevolg zou geven, zulks eveneens met het oog op het te dier zake genomen besluit van den Ministerraad.

In de vergadering van 19 Mei verscheen dan ook van de 9 opgeroepen alleen de heer BOELLAARD, van wien de Commissie op enkele concrete vragen antwoord mocht ontvangen.

De Commissie besloot daarop, niet verder te trachten nadere gegevens te verkrijgen.

Ook zag zij er van af, in te gaan op de mededeeling van den Minister, dat hij eenige bekendmaking van bepaalde stukken eerst dan in overweging zou kunnen nemen, wanneer strikte waarborgen aanwezig zouden zijn, dat kennisneming „onder geheimhouding" beperkt zou blijven tot de Commissie bij haar voorbereidende werkzaamheid. Een zoo strikte geheimhouding zou er nl. toe moeten leiden:

1°. dat over zulke stukken zelfs in de vergaderingen der Commissie — welke immers ook voor de overige leden der Kamer toegankelijk zijn — niet zou mogen worden beraadslaagd;

2°. dat daarover in haar Verslag zou moeten worden gezwegen, van hoeveel belang voor een juiste beoordeeling van het beleid van den Minister deze stukken wellicht mochten blijken te zijn.

De Minister heeft in zijn nadere nota (vgl. blz. 6 van dit Verslag) wel verklaard, dat kennisneming van die stukken buiten hetgeen reeds in zijn nota is geciteerd, naar zijn stellige overtuiging voor het onderzoek niet van eenig belang is, maar ook op grond van deze verklaring, van welke waarde zij overigens ook moge zijn, mocht de Commissie, welke is ingesteld tot voorlichting van de Kamer en tot voorbereiding van een nieuwe openbare beraadslaging over de zaak-Oss, de gestelde voorwaarde niet aanvaarden.

Er bleef voor de Commissie dus niet anders over dan te volstaan met het onderzoek van de gegevens, welke te harer beschikking zijn gekomen. Op den grondslag daarvan heeft zij

dan ook haar Verslag opgesteld. Gelijk uit het voorgaande duidelijk zal zijn geworden, moet dit Verslag tot haar leedwezen onvolledig zijn. Ook bij haar conclusies moet zij het voorbehoud maken, dat kennisneming van de gegevens, waarover zij niet de beschikking heeft kunnen verkrijgen, haar wellicht op sommige punten tot een ander oordeel zou hebben kunnen brengen.

Enkele opmerkingen moet de Commissie nog maken omtrent haar verzoek om overlegging van bepaalde stukken en de daarop gevolgde weigering van den Minister.

De Minister heeft, afgaande op processen-verbaal en rapporten van personeel der brigade Oss en op een aantal andere stukken, op 1 April 1938 besloten aan die brigade te doen gelasten tijdelijk van haar opsporingsbevoegdheid geen gebruik te maken. Hij heeft gemeend in zijn nota van inlichtingen aan de Kamer uit de genoemde stukken te mogen citeeren datgene, waarvan hij de publicatie geoorloofd achtte en wat tevens kan strekken tot motiveering van zijn critiek op het werk van leden dezer brigade en tot rechtvaardiging van den maatregel, welken hij ten aanzien van haar heeft genomen. Het schijnt niet onredelijk den Minister om overlegging van stukken te verzoeken, waaruit hij zelf heeft geciteerd. Om de critiek van den Minister naar waarde te kunnen schatten en mede zijn beleid op rechtvaardige wijze te kunnen beoordeelen, is kennisneming van de stukken, waarop hij zich zelf beroept, in ieder geval in hooge mate wenschelijk. Hierbij dient tevens te worden bedacht, dat het beleid van den Minister een afkeuring bevat van het optreden van personeel der brigade Oss en dat een van de vragen, waarop antwoord dient te worden gegeven, deze is: is die afkeuring rechtvaardig en billijk?

Hoewel de Commissie het in het algemeen juist acht, dat publicatie van stukken omtrent zaken, waarin geen strafvervolgging heeft plaats gehad, achterwege moet blijven en dat zulke stukken ook niet moeten worden overgelegd, zulks met het oog op de belangen (nl. de reputatie) van de burgers, over wie het onderzoek liep, meent haar meerderheid echter, dat in dit geval op bovengenoemde gronden op dien regel een uitzondering behoort te worden gemaakt.

Deze opvatting heeft haar er toe gebracht, van eenige gegevens omtrent niet-vervolgde feiten, welke niet in de nota van den Minister zijn vermeld, in haar Verslag mededeeling te doen, omdat deze, al moge dit wellicht voor burgers niet aangenaam zijn, op de gedragingen der bij de zaak betrokken ambtenaren een anderen kijk kunnen geven dan de Minister daarop blijkbaar heeft.

Eén lid der Commissie kan zich met deze beschouwing over het overleggen van stukken, en in het bijzonder processen-verbaal, betrekking hebbende op strafzaken, waarin geen vervolging is ingesteld, niet vereenigen. Het handhaven van ambts- of beroepsgeheim kan voor den drager daarvan — hij zij Minister of ambtenaar — niet zelden schaduwzijden hebben. Dit mag er naar het oordeel van dit lid echter nimmer toe leiden het ambts- of beroepsgeheim om die reden weg te cijferen.

Met betrekking tot het hooren van personen merkt de Commissie nog op, dat zij zich met de blijkens de nota van 17 Mei 1939 van de Ministers van Justitie en van Defensie door den Raad van Ministers „getrokken richtlijnen” in algemeenen zin wel kan vereenigen, doch dat zij om redenen, medegedeeld op bladz. 6 en 7 van dit Verslag, de toepassing daarvan in het onderhavige geval betreurt.

De Commissie zal nu eerst de verschillende door den Minister besproken zaken nagaan. De kleinere zaken, welke behandeld zijn in § 1a van de Nota, zal zij daarbij — als van minder belang — overslaan.

Zaak zgn. fraude bij de werkverschaffing voor jeugdige personen.

In deze zaak heeft de Minister bij de interpellatie-Drop aan de marechaussee het volgende verweten (*Handelingen*, blz. 1511, onder b):

„Ondanks mededeeling van het hoofd van politie van Oss, dat hem bij onderzoek gebleken was, dat het hier geen strafbaar feit betrof, overgegaan tot arrestatie van die twee jonge menschen, welke bij voorgeleiding na 4 dagen door den officier van justitie werden in vrijheid gesteld. Indien van eenig strafbaar feit sprake zou zijn geweest, had dit geen hogere waarde kunnen betreffen dan ongeveer f 10. Veel ruchtbaarheid, waardoor gemeentelijke gezagsdragers volkomen ten onrechte in een kwaad daglicht werden gesteld.”

In de eerste plaats wil de Commissie er de aandacht op vestigen, dat de burgemeester van Oss een mededeeling, als door den Minister in de Kamer genoemd, niet heeft gedaan. Dit heeft de Minister in zijn nota dan ook hersteld. Blijkens de verklaring van den burgemeester, aangehaald op blz. 12 van de nota, zou deze gezegd hebben: „Ik deelde hun mede, dat zij wel voorzichtig dienden te zijn met de uitspraak van verduistering, daar beide leiders voornoemd een tuin, naar mijn gedachten groot 3 aren, te hunner beschikking hadden en dat zij vrij konden beschikken over hetgeen er op dat stuk grond groeide.” Een onderzoek had de burgemeester dus nog niet ingesteld. Dat hij volgens de verklaringen der wachtmeesters zelfs de aangehaalde waarschuwing niet zou hebben geuit, kan hierbij verder onbesproken blijven.

Vervalt dus de grief, dat tot arrestatie zou zijn overgegaan niettegenstaande de burgemeester aan de marechaussee had medegedeeld, dat het hier blijkens door hem ingesteld onderzoek geen strafbaar feit betrof, de Minister handhaaft in zijn nota als grief tegen de marechaussee, dat zij de opzichters heeft gearresteerd, nadat gedurende het door haar zelf ingestelde onderzoek ernstige twijfel had moeten rijzen omtrent de strafbaarheid der onderzochte feiten. Dit punt moet naar het oordeel der Commissie in tweeën gesplitst worden. Eerst behoort te worden nagegaan, of inderdaad ernstige twijfel had moeten rijzen omtrent de strafbaarheid der onderzochte feiten en of deze twijfel niet tot stopzetting van het onderzoek had moeten leiden. Daarna kan de vraag aan de orde komen of de aanwijzingen, waarover de marechaussee beschikte, arrestatie wettigden dan wel of voortzetting van het onderzoek zonder arrestatie juistere ware geweest.

De Commissie beschikt niet over het dossier, waaruit de Minister bij het samenstellen van zijn nota heeft kunnen putten. Wel beschikt zij echter — naast hetgeen in die nota is vermeld — over de mededeelingen, met betrekking tot deze zaak opgenomen in de pleitnota van Mr. JAMES. Deze gedetailleerde mededeelingen, gecombineerd met hetgeen uit de nota van den Minister blijkt, hebben bij haar den indruk gewekt, dat de marechaussee kon vermoeden fraudes van eenigen omvang op het spoor te zijn.

Hierbij merkt de Commissie op, dat dit gedeelte van het pleidooi van Mr. JAMES in het openbaar is uitgesproken en dat zij gemeend heeft van de daarin gedane mededeelingen niet alleen te mogen, doch ook te moeten gebruik maken. Overigens heeft de omstandigheid, dat zij niet over het dossier zelf beschikt, er haar toe geleid, van de gegevens uit het pleidooi van Mr. JAMES slechts met groote voorzichtigheid gebruik te maken.

Blijkens de recapitulatie-lijst, voorkomende op bladz. 15 van de nota van den Minister, zouden, wanneer de meest bezwarende verklaringen der getuigen ten volle geloof verdienden, de verschillende werkloozen in het geheel aanzienlijk meer dan 1000 K.G. aardappelen en ten minste 10 manden, benevens meer dan 40 K.G. groenten hebben vervoerd, hetzij naar de huizen der beide opzichters, hetzij naar derden, doch in hoofdzaak naar de beide opzichters zelf. Reeds hieruit blijkt, dat de fraude, indien zij mocht komen vast te staan, over vrij groote hoeveelheden zou loopen. Men mag hierbij intusschen niet uit het oog verliezen, dat de twee opzichters konden beschikken over de opbrengst van hun eigen tuintjes. Zij schatten die opbrengst echter zelf niet hooger dan 150 K.G. aardappelen voor elk tuintje, terwijl aan de Commissie niet gebleken is, hoeveel groente deze tuintjes hebben opgebracht. Houdt men voorloopig alleen rekening met de aardappelen, dan zou men vol-

gens de getuigenverklaringen komen tot een verduistering van ten minste 700 K.G., een hoeveelheid, welke alleen reeds meer waard zou zijn dan het aanvankelijk door den Minister genoemde, doch in de nota niet herhaalde bedrag van f 10.

Ten aanzien van de groenten zouden de getuigen hebben verklaard, dat de opzichters in hun eigen tuintjes kool en erwten verbouwden, terwijl zij ook andere groenten lieten vervoeren. Indien dit juist mocht zijn, zou de eenige verklaring daarvoor deze zijn, dat die andere groenten afkomstig waren van door de jongens verlaten tuintjes (vgl. het relaas van den burgemeester op blz. 12 van de nota). Deze verklaring klinkt naar het oordeel van de meerderheid der Commissie weinig aannemelijk, al ware het slechts omdat, voor zoover tuintjes door de jongens waren verlaten, de opbrengst daarvan zeker eerder aan de overige jongens dan aan de opzichters behoorde ten goede te komen.

Dat de bedoelde recapitulatie moeilijk anders dan verbijsterend kan worden genoemd, zooals de Minister blijkens bladz. 16 van zijn nota van oordeel is, kan de meerderheid der Commissie in het licht van deze gegevens in ieder geval niet inzien. Men moet daarbij overigens niet alleen letten op de tot nu toe besproken aangelegenheid betreffende de aardappelen en de groenten. Daarnaast immers staat een andere kwestie, die van de kunstmest, waarop het onderzoek van de marechaussee eveneens betrekking had. Deze betreft alleen den opzichter R. Ook van deze kwestie heeft de Commissie zich niet geheel op de hoogte kunnen stellen, doch zij meent niettemin ook ten aanzien van dit punt te mogen aannemen, dat aanvankelijk wel degelijk ernstige aanwijzingen voor verduistering, al zouden deze wellicht later ongegrond gebleken zijn, aanwezig waren.

Deze voorloopige conclusie heeft haar aanleiding gegeven zich in haar brief van 11 April tot den Minister te wenden met de volgende vraag:

„In het pleidooi van Mr. JAMES voor den Centralen Raad van Beroep is zeer uitvoerig en aan de hand van cijfers betoogd, dat de opzichter R. zich wel degelijk had schuldig gemaakt aan verduistering van kunstmest ten nadeele van het werkloozenwerk. In Uw nota (blz. 17) heeft Uwe Excellentie zich bepaald tot het weergeven van de conclusie uit het rapport, opgemaakt vanwege het Departement van Sociale Zaken, dat de kunstmest, die volgens getuigen van den cursus door R. aan particulieren verkocht werd, R's eigendom was. Kan Uwe Excellentie over deze aangelegenheid ook nadere mededeelingen doen? In het bijzonder zou de Commissie gaarne vernemen of deze kunstmestzaak nader is onderzocht, zoo ja, tot welke conclusie dit onderzoek heeft geleid; zoo neen, waarom een nader onderzoek achterwege gebleven is.”

Hierop antwoordde de Minister bij zijn brief van 9 Mei:

„Gelijk ik reeds in mijn brief van 21 Maart 1939, 5de Afdeling, n°. 1684 Geheim, heb medegedeeld, beschik ik niet over een exemplaar van de pleitnota, welke de advocaat van de klagers bij de behandeling voor den Centralen Raad aan dien Raad heeft overgelegd. Hetgeen Mr. JAMES over de beweerde verduistering van kunstmest door den opzichter R. in zijn pleidooi heeft betoogd, moet uiteraard worden beschouwd als de persoonlijke zienswijze van dezen raadsman.

In het dossier bevindt zich het een en ander over de hoeveelheden kunstmest, die door R., hetzij ten behoeve van gemeente-instellingen, hetzij voor zich in privé, zouden zijn betrokken, alsmede omtrent hoeveelheden, die door hem aan derden zouden zijn geleverd. Aangaande het eerste punt kloppen de gegevens niet geheel met elkander. De conclusie is niettemin alleszins gewettigd, dat eenigszins ernstige aanwijzingen voor verduistering te eenen male ontbraken.”

Alvorens op deze nadere inlichtingen zelf in te gaan merkt de Commissie op, dat zij in 's Ministers mededeeling, dat hij niet beschikte over een exemplaar van de pleitnota van Mr. JAMES, geen aanleiding heeft gevonden om harerzijds een exemplaar daarvan aan den Minister te doen toekomen. Zij meent nl. te

mogen aannemen, dat de Minister, indien hij dat gewenscht had, daarvan inzage had kunnen nemen. In ieder geval heeft zijn gemachtigde het geheele pleidooi bijgewoond en kan deze dus van de daarin medegedeelde feiten op de hoogte zijn.

Overigens is de meerderheid der Commissie door de nadere inlichtingen van den Minister in haar zienswijze eerder versterkt dan dat zij er aanleiding in heeft gevonden die te herzien. Blijkbaar is de zaak niet nader onderzocht, terwijl 's Ministers conclusie („alleszins gewettigd”, „te eenenmale ontbraken”) niet zoodanig is gemotiveerd, dat de Commissie de juistheid daarvan kan controleeren. Zij moet er zich dan ook toe bepalen, van haar kant mededeeling te doen van hetgeen — altijd weer volgens het pleidooi van Mr. JAMES — uit de verklaringen van R. zelf en van de getuigen zou zijn gebleken.

R. heeft niet alleen kunstmest besteld voor het werkloozenwerk, waaraan hij mocht leveren, doch ook voor privé-rekening. Hij verklaarde nl. handelaar in kunstmest te zijn. Deze kunstmest betrok hij van één firma. Voor privé-rekening bestelde hij in 1937 in totaal 1300 K.G., waarvan 300 voor een afnemer buiten Oss, welke 300 K.G. rechtstreeks aan dien afnemer werden verzonden. De overige 1000 K.G. waren bestemd voor aflevering te Oss. Hij leverde echter aan verschillende afnemers te Oss in totaal 1415 K.G. af. Niet vast staat, waar hij het verschil, groot 415 K.G., vandaan heeft gehaald. Echter staat wél vast, dat hij zijn kunstmest opsloeg in de loods van het werkloozenwerk, tezamen met de voor dat werk bestemde kunstmest. Hier was de mogelijkheid aanwezig om verduistering ten nadeele van dit werk te vermoeden.

Eén ding moet intusschen duidelijk worden gemaakt. Het is der Commissie er niet om te doen aan te toonen of vast te stellen, dat de opzichters bepaalde strafbare feiten zouden hebben begaan. Dit zou zij niet kunnen en het zou ook buiten haar bevoegdheid gaan. Zij wil dan ook allerlei mogelijkheden tot opheldering van de genoemde, haars inziens voor de beide opzichters bezwarende omstandigheden uitdrukkelijk openlaten. Zij deelt deze omstandigheden, welke juistheid zij — zooals reeds bleek — niet heeft kunnen nagaan, dan ook slechts mede, omdat daaruit blijkt, dat de marechaussee inderdaad redenen kan hebben gehad om verduisteringen te vermoeden. Verduisteringen bovendien, welke — indien zij waren komen vast te staan — van te ernstiger aard zouden zijn geweest, daar zij, althans ten deele, zouden zijn gepleegd ten nadeele van werkloozen.

In zijn nota stelt de Minister tegenover de opvatting van de marechaussee, die overtuigd was van de gegrondheid van haar optreden, de conclusies van de ambtenaren van het Departement van Sociale Zaken in hun rapport aan den Hoofdinspecteur voor de werkverschaffing. Gelijk reeds bleek, heeft de Minister op haar verzoek aan de Commissie een afschrift van dit rapport doen toekomen. Zij acht het van belang dit stuk als bijlage bij haar Verslag te voegen. Uit dit rapport is haar niet gebleken, dat de mededeelingen, welke zij hierboven aan het pleidooi van mr. JAMES heeft ontleend, onjuist zouden zijn. Wel komen onder de conclusies van dit rapport de uitspraken voor, dat (ten aanzien van de aardappelen) van fraude geen sprake kan zijn, en dat (ten aanzien van de kunstmest) hier niet de minste fraude in het spel was, doch uit dit stuk blijkt niet, dat deze uitspraken zijn gebaseerd op een grondig onderzoek. Blijkens het rapport hebben de opstellers daarvan, nadat de marechaussee hun een uiteenzetting had gegeven, behalve de beide opzichters, den burgemeester en den commies v. A. slechts drie jongens gehoord. Uit het rapport blijkt in ieder geval niet, hoe zij tot de wetenschap zijn gekomen, dat de kunstmest, die door R. aan particulieren werd verkocht, diens eigendom was. Uit het verhaal van de genoemde personen kan dit, naar de Commissie meent, ook moeilijk zijn komen vast te staan. Hun verklaringen, voor zoover in het rapport opgenomen, bevatten daaromtrent ook niets.

Ook ten aanzien van de aardappelen vindt men in het rapport geen weerlegging van de bewering, dat de opzichters hoeveelheden, afkomstig van het gemeenschappelijke aardappelland,

naar hun eigen huis zouden hebben laten vervoeren. Wel treft men de verklaring van R. zelf aan, dat het medenemen van de voortbrengselen der tuintjes officieel zou zijn toegestaan, zoowel voor jongens als leiders, maar dat een bepaalde hoeveelheid per man nooit zou zijn vastgesteld. Dit zou er op wijzen, dat R. recht had op een gedeelte van de aardappelen van het gemeenschappelijke land. Hiervan blijkt echter weer niets uit de verklaring van den burgemeester, afgedrukt op blz. 12 van de Nota.

De Commissie acht het niet noodig verder in te gaan op de kwestie van het laten werken van de jongens ten huize van de opzichters. Zij bepaalt zich tot de opmerking, dat de wijze, waarop dit geschiedde, inderdaad psychologisch en paedagogisch onjuist was. Hetzelfde geldt van het vervaardigen van voorwerpen voor derden, die daarvoor alleen het materiaal, niet het werkloon vergoedden. Dit systeem moge wellicht niet altijd vermeden kunnen worden, in ieder geval behooren gemeentelijke gezagsdragers daarvan geen gebruik te maken, al ware het slechts om den schijn te vermijden, dat zij zich door den arbeid van de werkloze jongens willen bevoordeelen.

Uit het voorgaande is wel gebleken, dat naar het oordeel van de meerderheid der Commissie de geheele aangelegenheid van de jeugdwerkverschaffing onderzocht behoorde te worden. Van dit onderzoek op zich zelf kan men de marechassee, wier taak immers bestaat in het opsporen van strafbare feiten, geen verwijt maken. Er was inderdaad plaats voor eenigen twijfel aan de strafbaarheid van de onderzochte feiten, althans van een deel daarvan. Deze twijfel was echter naar het aanvankelijke oordeel van de meerderheid der Commissie niet zoo ernstig, dat op dien grond van verder onderzoek had moeten zijn afgezien.

Moest echter op 22 October 1937 tot arrestatie worden overgegaan? Deze vraag meent de Commissie, zij het na eenige aarzeling, ontkennend te moeten beantwoorden. Zij voegt daaraan echter dadelijk toe, dat de verantwoordelijkheid voor deze arrestatie formeel uitsluitend, en ook materieel voor een zeer belangrijk deel ligt bij den substituut-officier van justitie, die haar bevolen heeft en die als getuige voor den Centralen Raad van Beroep op de vraag „Is U van meening, dat de twee opzichters op onvoldoende aanwijzingen ingevolge Uw last zijn gearresteerd?” heeft geantwoord: „Nee”.

Intusschen wil de Commissie noch den substituut-officier van justitie, noch de marechassee van deze arrestatie een ernstig verwijt maken. Echter schijnt het haar toe, dat inverzekeringstelling in dit geval niet noodig was om de zaak verder tot klaarheid te brengen.

Van de zijde der marechassee is aangevoerd, dat tot inverzekeringstelling moest worden overgegaan, omdat er bewijzen werden weggemaakt. Indien dit werkelijk plaats had, geschiedde dit echter zoo niet uitsluitend dan toch in hoofdzaak door anderen dan de verdachten. Ook is aangevoerd, dat het onderzoek door de gemeentelijke autoriteiten werd tegengewerkt. Dit was echter naar de meening der Commissie evenmin een omstandigheid, welke arrestatie van de beide opzichters noodzakelijk maakte. Deze tegenwerking, indien zij althans bestond — waarover hieronder nader — ging immers niet uit van de opzichters zelf, doch van hun superieuren.

Vast staat overigens, dat de substituut-officier van justitie de inverzekeringstelling van de beide opzichters eerst heeft verlengd en hen pas daarna in vrijheid heeft gesteld. Ook staat vast, dat hij hun bij hun vrijlating woorden heeft toegevoegd van deze strekking, dat zij zich schandelijk hadden misdragen ten opzichte van de jeugdige werklozen. Hij heeft daarbij ook ongeveer gezegd: „Ik zal jullie niet vasthouden, omdat ik geen bewijzen heb tegen hen, die boven jullie staan.” Blijkens zijn getuigeverklaring voor den Centralen Raad van Beroep bedoelde hij hiermee te zeggen, „dat de schuld der opzichters werd verlicht door gebrek in de leiding boven hen; daarmede bedoelde hij niet te zeggen, dat de boven hen gestelden strafrechtelijk aansprakelijk zouden zijn; hij heeft — en had ook toen — geen reden aan de integriteit van den burgemeester van Oss te twifelen.”

De Commissie citeert deze verklaring, omdat daaruit blijkt, dat naar het oordeel van den substituut-officier, die inmiddels de zaak had onderzocht, de opzichters geenszins vrijuit gingen, al meende hij blijkbaar een strafvervolgung achterwege te moeten laten.

Een volgend verwijt, dat de Minister tot de marechassee heeft gericht, nu niet in de Kamer op 7 April 1938, maar in zijn nota, is, dat zij zich niet dadelijk met den burgemeester in verbinding heeft gesteld. De Commissie acht dit verwijt gegrond. Het ware juister geweest, indien de brigade-commandant, die op Zaterdag 16 October bij den substituut-officier van justitie was geweest, nog dien dag doeltreffende pogingen had aangewend om den burgemeester te spreken te krijgen. Hij had althans kunnen proberen den burgemeester aan zijn woonhuis te spreken te krijgen, toen hij hem niet op het gemeentehuis vond, waar hij — het was Zaterdagmiddag — ook maar weinig kans had gehad den burgemeester aan te treffen. Dat hij dit naliet, getuigt in ieder geval niet van een ernstigen wil om zooveel mogelijk met de gemeentelijke autoriteiten samen te werken.

Ten slotte verweet de Minister op 7 April 1938 aan de marechassee „veel ruchtbaarheid, waardoor gemeentelijke gezagsdragers volkomen ten onrechte in een kwaad daglicht werden gesteld”. Uit het voorgaande is gebleken, dat de Commissie de uitdrukking „volkomen ten onrechte” niet kan onderschrijven, indien daarmede althans op de beide opzichters gedoeld wordt. Indien zij zich al niet aan strafbare feiten hebben schuldig gemaakt, hetgeen de Commissie onmogelijk kan en ook niet wil uitmaken, hebben zij in ieder geval laakbaar gehandeld.

Dat door het onderzoek veel gerucht is ontstaan, is verklaarbaar, wanneer men bedenkt, dat de marechassee 49 getuigen heeft gehoord. Zulk een onderzoek kan niet geheim blijven, zeker niet wanneer er althans onder een deel van de getuigen — zooals wel vaststaat — ontstemming heerscht over de gedragingen, waarover het onderzoek loopt. Was het nu noodig al deze getuigen te hooren? De Commissie is geneigd te oordeelen, dat ook met het hooren van een deel van hen had kunnen worden volstaan. Niettemin acht zij het begrijpelijk, dat de marechassee alle jongens, die bij het ontwikkelingswerk geplaatst waren, heeft willen hooren teneinde geen enkele mogelijke aanwijzing aan haar aandacht te laten ontsnappen.

In verband met de klacht over veel ruchtbaarheid, welke zou kunnen worden uitgelegd als een beschuldiging, dat de marechassee meer inlichtingen aan de pers zou hebben verstrekt dan geoorloofd was, wil de Commissie er nog op wijzen, dat in het artikel uit de *Telegraaf* van 25 October 1937, hetwelk als bijlage I bij de nota van den Minister is afgedrukt, de zin voorkomt: „Verschillenden hunner (nl. van de jeugdige werklozen) verklaarden ons ¹⁾ desgevraagd”.

Bij de behandeling voor het Ambtenarengerecht heeft de Minister mededeeling gedaan van een correspondentie tusschen Mr. J. P. PULLES, advocaat te Oss en raadsman van de beide opzichters, enerzijds en den secretaris van de redactie van het *Algemeen Handelsblad* anderzijds. In een brief van 15 November 1937 verweet Mr. PULLES aan het *Handelsblad*, dat de correspondent van dat blad een zeer onjuiste en eenzijdige voorstelling van zaken had gegeven over de werkverschaffingszaak, hetgeen z. i. trouwens moeilijk anders kon, omdat deze correspondent eenzijdig werd voorgelicht door de Koninklijke Marechassee en door zijn subcorrespondenten te Oss; wees hij er op, dat het laatste artikel in het *Handelsblad* verscheen op een oogenblik, waarop het officieele communiqué van de justitie te 's-Hertogenbosch, inhoudende dat er niet de minste aanleiding bestond tot het instellen van een strafvervolgung, reeds verspreid was; en sprak hij er zijn afkeuring over uit, dat het blad dergelijke onjuiste berichten lanceerde en meedeed aan een gruwelpropaganda tegen Oss. De secretaris van de redactie antwoordde hierop den 16den November het volgende:

1) Cursiveering van de Commissie.

„Met belangstelling hebben wij kennis genomen van Uw brief van 15 dezer. De van het parket in Den Bosch afkomstige mededeeling zal in ons avondblad van heden worden gepubliceerd. Wij hadden niet verondersteld, dat de inlichtingen, afkomstig van de Koninklijke Marechaussee, onjuist zouden zijn. Het is daarop dat onze correspondent zich meende te kunnen verlaten. Wij hebben den correspondent tot de noodige objectiviteit aangespoord.”

Uit dezen brief zou men moeten afleiden, dat de correspondent van het *Handelsblad* de feiten, welke hij in zijn artikelen over de werkverschaffingszaak vermeldde, inderdaad van de marechaussee had vernomen. Of de redactie alvorens te antwoorden den correspondent heeft geraadpleegd, is niet gebleken. Wel heeft zij in een artikel in het avondblad van 27 Juni 1938 meegedeeld, dat haar correspondent op een latere vraag harerzijds had verklaard, dat zijn inlichtingen *niet* van de marechaussee afkomstig waren.

In verband met deze laatste mededeeling meent de Commissie in meerderheid, dat uit de geciteerde correspondentie geen bewijs mag worden geput voor de stelling, dat de brigade Oss omtrent de werkverschaffingszaak aan de pers inlichtingen heeft verstrekt.

Wel wil zij hier de opmerking maken, dat in het algemeen niet zelden van een te nauw contact tusschen politie en persorganen bij allerlei opsporingsonderzoeken blijkt.

De uitdrukking „volkomen ten onrechte”, welke de Minister in de Kamer gebruikte om aan te duiden, dat er geen reden was om gemeentelijke gezagsdragers in een kwaad daglicht te stellen, geeft de Commissie nog aanleiding tot een opmerking over het perscommuniqué van 12 November 1937. Dit communiqué, uitgegeven door den Procureur-generaal te 's-Hertogenbosch in overleg met het Departement van Sociale Zaken en met den Minister van Justitie, geeft een voorstelling van zaken, welke blijkbaar was bedoeld om de uitwerking van de voor Oss ongunstige artikelen in verschillende persorganen te neutraliseeren. Daartoe werden echter uitdrukkingen gebruikt, die zoo sterk waren, dat de steller ze naar de overtuiging der Commissie onmogelijk kon verantwoorden. Dit geldt in het bijzonder van de woorden „niet de minste aanleiding” (tot het instellen van een strafvervolging). Maar het geldt ook van de laatste alinea, waarin wordt gezegd, dat zich in de gemeente Oss sedert de groote opruiming van misdadigers, geen enkel strafbaar feit heeft voorgedaan aan de hand waarvan deze gemeente uit een oogpunt van criminaliteit momenteel zou verdienen in het middenpunt der openbare belangstelling te staan. Het ware gelukkiger geweest, indien deze alinea achterwege ware gebleven. Op het oogenblik toch, waarop dit communiqué werd uitgegeven, was, naar de Commissie meent te mogen aannemen, het onderzoek in de zeer ernstige zedenzaak tegen den fabrikant M. v. Z., wiens strafbare gedragingen over een reeks van jaren liepen, reeds aan den gang. In de bijlage bij het klaagschrift van DE GIER heeft deze nl. — in ander verband — medegedeeld, dat hij reeds op 3 November 1937 met den substituu-officier over deze zaak heeft gesproken.

Als gevolg van het verloop van de zaak, betrekking hebbende op de z.g. fraude bij de jeugdwerkverschaffing, heeft volgens de mededeelingen van den Minister op 15 November 1937 de substituu-officier van justitie aan opperwachtmeester CURFS en wachtmeester DE GIER aangezegd, dat de brigade zich voortaan had te onthouden van het instellen van onderzoeken in aangelegenheden, waarin de gemeente Oss en haar organen waren betrokken. Of deze aanzegging inderdaad is geschied, staat intusschen niet vast. Dat de ontkenning, van de zijde der marechaussee gegeven, „te eenenmale onaannemelijk” zou zijn (blz. 19 van de nota), kan de Commissie in ieder geval niet inzien.

Ten einde hieromtrent zoo mogelijk zekerheid te verkrijgen, heeft de Commissie zich tot den Minister gewend met de vraag, of deze order op een of andere wijze schriftelijk is bevestigd,

hetzij aan de brigade Oss, hetzij aan haar chef, den districtscommandant te Nijmegen. Hierop ontving zij het volgende antwoord:

„Voor zoover mij is gebleken, heeft de Substituut-Officier van Justitie Mr. VAN DER BURG de door hem op 15 November 1937 mondeling gegeven order, dat de brigade zich voortaan zou hebben te onthouden van het instellen van onderzoeken in aangelegenheden, waarin de gemeente Oss en haar organen waren betrokken, niet in eenigerlei vorm schriftelijk bevestigd of doen bevestigen, hetzij aan de brigade te Oss, hetzij aan den districtscommandant te Nijmegen. In dit verband zij aangeteekend, dat er voor eene bevestiging aan den districtscommandant geen dringende aanleiding bestond. De onderofficieren der brigade waren immers in hun hoedanigheid van hulpofficier van justitie rechtstreeks ondergeschikt aan den Officier van Justitie.”

Intusschen staat vast, dat de brigade ook na 15 November 1937 althans één onderzoek heeft ingesteld, waarin een gemeentebestuur was betrokken, nl. in een geval van diefstal van loodkabel ten nadeele van de gasfabriek. Ook staat echter vast, dat de substituu-officier hierin geen aanleiding heeft gevonden om de brigade terecht te wijzen. Dit blijkt uit zijn getuigeverklaring voor den Centralen Raad van Beroep. Hieruit kan moeilijk iets anders worden afgeleid dan dat de bedoelde order, indien zij is gegeven, weinig scherp geweest is.

De Minister vermeldt in zijn nota nog, dat wachtmeester DE GIER op 22 December 1937 „vrijheid heeft kunnen vinden” om een reeds vroeger gehoord getuige (v. G.) in de werkverschaffingszaak andermaal te hooren. Ook dit zou naar het oordeel van den Minister een overtreding van de opdracht van 15 November zijn geweest. Blijkbaar is de Minister van meening, dat de marechaussee dezen man naar de gemeentepolitie had moeten verwijzen. De Commissie meent, dat het — wat er ook zij van de bewuste order — in ieder geval niet redelijk is de marechaussee van het hooren van dezen getuige een verwijt te maken. Het betrof hier een van de leiders van het werkloozenwerk, die zich volgens de onweersproken verklaringen van de marechaussee uit zich zelf bij haar aanmeldde om nadere vertrouwelijke inlichtingen te geven in de reeds vroeger door haar onderzochte zaak. Ook indien mocht vaststaan, dat de onthoudingsopdracht is gegeven in den zin, waarin de Procureur-generaal dit had gelast, dan is het nog onaannemelijk, dat onder de handelingen, welke aan de brigade werden verboden, ook zou vallen het in ontvangst nemen van nadere mededeelingen in reeds vroeger onderzochte zaken.

Het ware ook daarom niet redelijk aan de marechaussee te verwijten, dat zij dezen v. G. had moeten doorsturen naar de gemeentepolitie, omdat tegelijk met v. G. zich, eveneens uit eigen beweging, een van de andere vroegere getuigen aanmeldde, die thans uitdrukkelijk verzocht onbekend te blijven. Dit blijkt uit een proces-verbaal van wachtmeester DE GIER, geciteerd door mr. JAMES in zijn pleidooi. Deze andere getuige was, zooals later is meegedeeld, de onder-opzichter v. B. Het was deze man, tegen wien de burgemeester reeds eerder had gezegd „mondje dicht”. Het was duidelijk, dat deze beide getuigen, indien men hen naar de gemeentepolitie verwees, geen verklaringen van eenige beteekenis zouden afleggen. Daarom lag het voor de hand, dat de brigade hun verklaringen noteerde en die eenvoudig doorzond aan de officier van justitie, die dan maar moest beslissen of zij de moeite waard waren.

Zoo juist bleek reeds, dat de burgemeester tegen den getuige v. B. had gezegd „mondje dicht”. De burgemeester heeft daaromtrent voor het Ambtenarengerecht verklaard, „dat hij tegen v. d. B. (bedoeld moet zijn v. B.) wel gezegd heeft „mondje dicht”, doch zulks met de bedoeling niet meer rumoer te verwekken dan noodig was”. De Commissie kan niet nalaten op te merken, dat zij deze uitlating ongelukkig acht. De burgemeester had in ieder geval rekening moeten houden met de mogelijkheid, dat v. B. haar zou opvatten als een aansporing

om ook tegenover onderzoekende ambtenaren, welke dan ook, te zwijgen.

Opmerking verdient nog, dat v. B. als getuige is gehoord voor den Centralen Raad van Beroep, en dat hij daar heeft uitgemunt door een zoo groote zwijgzaamheid en onwetendheid omtrent vrijwel alle punten van beteekenis, dat de Raad in overeenstemming met het gevoelen van de gemachtigden van beide partijen van zijn verder verhoor heeft afgezien.

Thans rest ter bespreking nog de beweerde samenwerking van het onderzoek der brigade door gemeentelijke autoriteiten. Hier bestaat een wisselwerking: burgemeester en wethouders hadden het onaangename gevoel, dat de brigade achter hun rug werkte, en de brigade was overtuigd, dat gemeente-organen haar onderzoek bemoeilijkten. Deze beide factoren hebben de verhouding verscherpt. Dientengevolge is de marechaussee, zij het met medeweten en op last van den substituut-officier, eerder tot arrestatie overgegaan dan noodig ware geweest, en hebben burgemeester en wethouders het noodig gevonden om alle, althans vele van de door de brigade gehoorde getuigen nog eens te hooren. Zoowel het een als het ander is te betreuren.

Verklaarbaar is het, dat B. en W. van Oss hunnerzijds wilden weten, of de gemeentelijke opzichters nu inderdaad strafbare feiten hadden gepleegd of niet. Zij hadden daartoe echter bij voorkeur niet den weg moeten volgen van het opnieuw hooren der getuigen. Al noemden zij hun onderzoek een administratief en geen strafrechtelijk onderzoek, het resultaat was toch, dat geheel dezelfde zaak door twee verschillende autoriteiten in behandeling werd genomen. Voor de meerendeels eenvoudige getuigen moet dit verwarrend geweest zijn. Wanneer twee personen over dezelfde aangelegenheid vragen stellen, is er helaas kans, dat de getuigen verklaringen afleggen, die van elkaar afwijken. Zeker is dit het geval, wanneer het uitgangspunt verschillend is. De marechaussee, aangevangen met het hooren van de jongens, die bezwarende verklaringen aflegden en ontstemd waren, moet den aanvankelijken indruk gehad hebben, dat de opzichters schuldig waren. Bij B. en W. daarentegen, die eerst de schriftelijke verantwoording van de beide opzichters hadden ontvangen, moet omgekeerd de aanvankelijke opvatting hebben bestaan, dat zij niet, of althans niet in ernstige mate schuldig waren. Aan beide zijden zal een zekere, waarschijnlijk onbedoelde en onbewuste, suggestie niet ontbroken hebben. Zoo is het wellicht te begrijpen, dat de verklaringen van de getuigen F. v. d. H. en H. H., welke eenerzijds werden afgelegd bij de marechaussee, anderzijds bij B. en W., vrij belangrijke verschillen vertoonen. Het verdient overigens opmerking, dat hun verklaringen, afgelegd tegenover de marechaussee, ten aanzien van de hoeveelheden aardappelen en groente vrij nauwkeurig overeenstemmen met de verklaringen, die zij aflegden tegenover burgemeester en wethouders, en dat het verschil vooral schuilt in hun mededeelingen omtrent het al of niet geoorloofde van de handelingen der opzichters, dus in de qualificatie daarvan.

In ieder geval betreurt de meerderheid der Commissie het, dat van gemeentewege geen poging is gedaan om rechtstreeks van de marechaussee te vernemen, wat het onderzoek tegen de beide opzichters had opgeleverd.

Dat volgens de mededeelingen der marechaussee een aantal getuigen zich zijn komen beklagen over het „contra-verhoor”, dat B. en W. hun hadden afgenomen, laat de Commissie verder onbesproken. In andere zaken hebben getuigen, die door de marechaussee waren gehoord, weer klachten gericht tot de gemeentepolitie. Zoowel het een als het ander typeert overigens de verhoudingen ter plaatse.

Zaak van den H.

In deze zaak heeft de Minister ter gelegenheid van de interpellatie-DROP aan de marechaussee verweten:

„Opmaken van processen-verbaal ten aanzien van feiten, die reeds geruimen tijd zijn verjaard en waarvan de belangen zoo gering waren, dat, al ware de verjaringsstermijn nog niet vol-

tooid geweest, een opsporingsonderzoek niet opportuun was te achten. Arrestatie en de wijze, waarop zulks geschiedde. Huiszoeking en inbeslagneming geheel archief op eigen gezag. De aan deze heele zaak gegeven ruchtbaarheid.”

In zijn nota aan de Kamer (bladz. 25) zegt de Minister, dat alles samengenomen zijn conclusie aan de hand van de vóór 1 April 1938 voorhanden gegevens deze was, dat in de zaak v. d. H. door personeel van de brigade Oss lichtvaardig, onoordeelkundig en ondoordacht was te werk gegaan. Het groot-scheepsche onderzoek was als een zeepbel uiteengespat. Deze conclusie meent de Minister nog steeds te kunnen handhaven.

Hoewel er naar de meening van de Commissie ook in deze zaak wel plaats is voor critiek op het beleid van een wachtmeester der brigade Oss, kan zij 's Ministers conclusie niet onderschrijven. Zij begrijpt, dat de Minister op 1 April 1938 meende redenen te hebben tot ernstige aanmerkingen op de brigade, in ieder geval op wachtmeester VAN RENNES, die dit onderzoek leidde. Niet begrijpelijk acht zij het, dat de Minister zijn meening onverzwakt handhaaft. Nadien is immers gebleken (vgl. bladz. 25 van de nota), dat arrestatie en huiszoeking niet op eigen gezag, doch in opdracht van den substituut-officier van justitie zijn verricht. Dit was een punt, waaraan de Minister blijkens zijn rede in de Kamer destijds zeer veel gewicht toekende.

Ook is gebleken, dat de mededeelingen omtrent de belangstelling van het publiek bij de arrestatie van VAN DEN H. gedaan, onjuist waren. De Minister sprak in de Kamer van „bovenmatige belangstelling”. Deze mededeeling was kennelijk ontleend aan een brief van den burgemeester van Oss aan den Procureur-generaal, waarin deze van die arrestatie, waarbij hij niet tegenwoordig is geweest, een levendige beschrijving gaf, welke niet klopt met die van den getuige VAN HENGEL, die naast VAN DEN H. woont en die verklaard heeft, dat er op dat moment practisch geen publiek aanwezig was. Op bladz. 26 van zijn nota erkent de Minister, dat de publieke belangstelling bij de arrestatie „minder groot is geweest dan aanvankelijk werd gemeend”.

Dit doet intusschen niets af aan het feit, dat er bij de inbeslagneming van de administratie van VAN DEN H. wél veel belangstelling van de zijde van het publiek is geweest. Dit laatste kon ook moeilijk anders, daar het kantoor van VAN DEN H. — in tegenstelling met zijn woonhuis, dat in een stil straatje zonder eenig doorgaand verkeer gelegen is — zich bevindt op een van de drukste punten der plaats. Hiervan kan men de marechaussee echter moeilijk een verwijt maken; wanneer de inbeslagneming moest plaats hebben — op de vraag of deze inderdaad behoefde te geschieden, zal hieronder nog worden teruggekomen —, zou die onvermijdelijk opzien verwekt hebben, op welk uur van den dag zij ook mocht zijn verricht; en men kan toch bezwaarlijk verlangen, dat een inbeslagneming tot 's avonds laat wordt uitgesteld teneinde de publieke belangstelling geringer te doen zijn.

De Commissie zal nu eerst trachten na te gaan, of er inderdaad aanleiding was tot een „grootscheepsch onderzoek” tegen VAN DEN H. Ook hierbij moet zij wederom in niet onbelangrijke mate afgaan op de gegevens, medegedeeld in het pleidooi van Mr. JAMES voor den Centralen Raad van Beroep. De stukken zelf, waarop de Minister in overeenstemming met den Procureur-generaal zijn oordeel, dat er geen „serieus materiaal” aanwezig was, gebouwd heeft, staan haar immers niet ten dienste. Zij beschikt, van de zijde van den Minister, slechts over de mededeelingen op blz. 23 en 24 van diens nota. Kennisneming van hetgeen Mr. JAMES hieromtrent aan den Centralen Raad heeft uiteengezet, geeft een kijk op deze zaken, welke op verschillende punten van dien van den Minister afwijkt.

Voorts past hier nogmaals de opmerking, dat de Commissie er niet naar gestreefd heeft na te gaan of VAN DEN H. inderdaad strafbare feiten heeft begaan. Slechts heeft zij willen onderzoeken, of de marechaussee voldoende aanleiding had om zulke feiten te vermoeden. Dat zij daarbij handelingen van VAN DEN H. publiekelijk moet bespreken, is onvermijdelijk. De Minister is

daarin trouwens voorgegaan. Dat het oordeel der Commissie over deze handelingen minder gunstig is dan dat van den Minister, mag in ieder geval geen reden zijn om deze bespreking achterwege te laten.

Het eerste door den Minister genoemde geval betreft de 80-jarige vrouw G., aan wie VAN DEN H. een te hooge brandverzekeringspremie in rekening had gebracht. Het feit op zich zelf staat volkomen vast, en het was nog juist niet verjaard. Ook staat echter vast, dat VAN DEN H. het teveel betaalde bedrag, groot f 27,14, had gerestitueerd. Dit geschiedde evenwel eerst nadat de verzekerde bij het hoofdkantoor in Nederland van de verzekeringsmaatschappij had gereclameerd. VAN DEN H. voerde als verdediging van dit „abuis” aan, dat hij er op rekende, dat de premie in verband met het groote aantal branden te Oss wel verhoogd zou worden.

De Commissie acht het onbegrijpelijk, dat de Minister dit verweer blijkbaar in ernst heeft kunnen opvatten. Het is immers duidelijk, dat een agent van een verzekeringsmaatschappij de bevoegdheid niet bezit de premie op eigen gelegenheid te verhoogen en nog minder zich het bedrag dier verhooging toe te eigenen. Bovendien blijkt uit de mededeelingen van Mr. JAMES, dat VAN DEN H. de premie niet ééns, doch tweemaal heeft verhoogd, zulks niettegenstaande de maatschappij de premie steeds op dezelfde hoogte had gehandhaafd. Het is begrijpelijk, dat de marechaussee hierin een poging tot oplichting zag.

Intusschen erkent de Commissie, dat deze zaak strafrechtelijk zwak genoemd moet worden, omdat het teveel ontvangene was terugbetaald. Zij betwijfelt dan ook, of het juist gezien was van den substituut-officier van justitie om VAN DEN H. op grond van deze zaak te doen arresteeren. Echter stond deze zaak niet alleen. De Minister noemt in zijn nota nog twee soortgelijke zaken, welke beide evenwel slechts over geringe bedragen loopen. Volgens de verklaringen van den ontslagen incasseerder, die — voorzoover zij betrekking hadden op de tot nu toe genoemde gevallen — juist gebleken waren, zou VAN DEN H. in het geheel bij 9 personen te hooge brandpremies hebben geïnd.

Reeds op grond van deze feiten is de Commissie van oordeel, dat de marechaussee, toen zij dit ontdekte, met recht kon meenen eenigszins omvangrijke knoeierijen op het spoor te zijn. Hiernaast stonden dan nog de zaak, omtrent welke de gemeenteveldwachter QUAX uit Megen bij de brigade Oss kwam spreken — waarover hieronder nader —, de schaderegelingszaak-v. R. (proces-verbaal n°. 193), en de dakbedekkingszaak-H. (rapport n°. 136).

In de schaderegelingszaak zou VAN DEN H. volgens den benadeelde ongeveer f 135 te weinig aan hem hebben afgedragen. Schriftelijke gegevens hieromtrent had de marechaussee nog niet, toen zij VAN DEN H. arresteerde. De Commissie kan niet nagaan, hoe de benadeelde tot dit bedrag kwam. Uit de administratie van VAN DEN H. bleek echter — aldus de voorstelling van de marechaussee —, dat VAN DEN H. aan den verzekerde f 35 in rekening had gebracht voor de taxatie, die door één man was verricht, en dat de maatschappij aan VAN DEN H. bovendien voor die zelfde taxatie nog f 65 had doen toekomen, waarvan hij f 50 voor zich zelf behield, die hem niet toekwamen. Inderdaad zouden oplichting en verduistering verjaard zijn; een eventuele valsheid in geschriften echter niet. Of de gegevens, welke in de administratie van VAN DEN H. gevonden zouden worden, voldoende zouden zijn om hem zulk een valsheid ten laste te leggen, kon de marechaussee vóór de huiszoeking niet weten.

Van de dakbedekkingszaak geeft de Minister in zijn nota een voorstelling, welke de Commissie zeer heeft verwonderd. De Minister zegt, dat verdachte bij verandering van de dakbedekking van harde in halfharde in de polis van den verzekerde het woord „half” zou hebben toegevoegd. Hieruit zou men moeten afleiden, dat de bedekking oorspronkelijk uit pannen zou hebben bestaan en dat die pannen later zouden zijn vervangen door riet. Dit is echter niet juist, en het zou ook onwaarschijnlijk zijn, dat bij vernieuwing van de dakbedekking riet zou zijn ge-

bruikt, terwijl die bedekking eerst uit pannen bestond. De bedekking is volgens de onweersproken mededeeling der marechaussee steeds halfhard geweest; ten deele bestond zij uit pannen, ten deele uit riet.

Voorts zegt de Minister, dat uit een Belgisch proces-verbaal blijkt, dat in het geheel geen nadeel kon ontstaan. Ook dit is onjuist. De maatschappij was niet verplicht de eventuele schade uit te betalen; dat zij ondanks de verkeerde opgave, waardoor zij een in verhouding tot het risico te lage premie had ontvangen, bereid was in geval van brand toch uit te betalen, doet naar de meening der Commissie aan de strafbaarheid van den verdachte, indien daarvoor overigens de voorwaarden aanwezig zijn, niet af. Op het oogenblik van de handeling van den verdachte kon daaruit wel degelijk nadeel ontstaan.

In de derde plaats zegt de Minister, in navolging van den Procureur-generaal, wiens oordeel hij in zijn contra-memorandum in eersten aanleg heeft geciteerd, dat het onduidelijk was (de Procureur-generaal schreef „ontgaat mij”), welk boos opzet in dit geval zou hebben voorgezeten. Ook dit heeft de Commissie bevreemd. Zij ziet dit opzet hierin, dat VAN DEN H. door het opgeven van een te lage premie den aspirant-verzekerde tot het sluiten van een verzekering kon bewegen, welke hij anders wellicht niet had gesloten; dat hij op die wijze provisie wist te ontvangen, welke hem anders wellicht zou zijn ontgaan. Te dien einde moest in het eene exemplaar van de polis, welke de verzekerde in blanco teekende, een verkeerde opgave worden opgenomen, omdat de maatschappij anders aanmerking zou hebben kunnen maken op het berekenen van een te lage premie.

Het is zeer wel mogelijk, dat dit feit tenslotte niet strafbaar zou blijken. Uit de mededeeling van Mr. VAN DER BURG, afgedrukt op bladz. 23 van dit Verslag, blijkt, dat — zooals eerst later is komen vast te staan — VAN DEN H. de verandering in de polis niet zelf heeft aangebracht. Naar de Commissie ter oore is gekomen, zou volgens VAN DEN H. zelf een inmiddels ontslagen bediende de verandering hebben aangebracht. De Commissie kan niet nagaan, of dit waar is; evenmin kan zij nagaan, of in dat geval VAN DEN H. met die verandering bekend was of niet. In ieder geval rustte echter naar haar oordeel op de politie de plicht deze zaak te onderzoeken. Men zou er haar te recht een verwijt van hebben kunnen maken, indien zij dit had nagelaten. Er waren trouwens meer van deze dakbedekkingszaken. Daaronder behoort een eerst na de arrestatie aangegeven zaak v. G., waarin eveneens door of vanwege VAN DEN H. werd opgegeven, dat de bedekking hard was, terwijl zij in werkelijkheid deels hard, deels zacht was. Dientengevolge betaalde v. G. een premie van f 66 in plaats van een van f 132,72. De schade, welke v. G. zou hebben kunnen lijden, wanneer de maatschappij na brand niet had willen uitbetalen, had f 24 000 kunnen bedragen.

Bij het onderzoek van VAN DEN H.'s administratie ontdekte de marechaussee vervolgens nog een schaderegelingszaak S. en v. B., welke over een bedrag van f 143,24 zou loopen. Het proces-verbaal hieromtrent werd toegezonden aan den substituut-officier van justitie, die het doorzond aan den Procureur-generaal. Dit blijkt uit de getuigeverklaring van Mr. VAN DER BURG voor het Ambtenarengerecht; hij zeide daar, dat op grond van dit proces-verbaal „v. d. H. verduistering (nog niet verjaard), mogelijk oplichting, van ± f 150 ten laste kon worden gelegd”. Voorts verklaarde de rechter-commissaris aldaar, dat uit dit proces-verbaal „naar zijn meening en ook naar die van den substituut-officier Mr. DUBOIS inderdaad tot een verduistering moest worden geconcludeerd”. Tegenover de meening van deze drie deskundigen staat dan de opvatting van den eveneens deskundigen Procureur-generaal, die als getuige verklaard heeft „dat uit dat proces-verbaal geenszins de conclusie van verduistering mocht worden getrokken”. De Commissie heeft dit niet kunnen onderzoeken. Zij acht het echter van belang het gebleken verschil van meening te releveeren, omdat daaruit valt af te leiden, dat de marechaussee ook in

deze zaak ernstige reden had om een strafbaar feit te vermoeden, welks vervolging zij overigens aan den officier van justitie moest overlaten.

Op een aantal aangiften, welke de brigade in haar oorspronkelijke samenstelling niet meer heeft kunnen onderzoeken, en waarvan niet gebleken is of zij later nog door anderen onderzocht zijn, gaat de Commissie thans niet verder in.

Dit alles neemt niet weg, dat de wachtmeester, die in deze zaak optrad, bij zijn onderzoek fouten heeft gemaakt. Uit de mededeelingen van den Minister in diens nota en uit de critiek van den Procureur-generaal, weergegeven in de contra-memoriam aan het Ambtenarengerecht, blijkt dit: de processen-verbaal hadden met meer zorg kunnen en moeten zijn samengesteld; meer aandacht had moeten zijn besteed aan de vraag, of de feiten ook verjaard waren.

Uit het voorgaande is echter wel gebleken, dat tot een uitgebreid onderzoek aanleiding bestond. Of dit onderzoek zich ook behoorde uit te strekken tot de administratie van het waterschap 's Lands van Megen, waarvan VAN DEN H. penningmeester was, kan de Commissie niet beoordeelen. De wachtmeester heeft verklaard, dat hij een ernstig vermoeden had, dat VAN DEN H. zich aan verduistering van gelden ten nadeele van dit waterschap zou hebben schuldig gemaakt; hoe hij tot dit vermoeden was gekomen, is echter aan de Commissie uit niets gebleken. Of dit vermoeden een onderzoek rechtvaardigde, kan de Commissie dan ook niet nagaan.

Intusschen stuitte de Commissie bij bestudeering van de haar omtrent deze waterschapsaangelegenheid ten dienste staande gegevens op een onduidelijkheid. Zij schreef daarom in haar brief van 11 April aan den Minister van Justitie het volgende:

„Op bladz. 22 van Uw nota wordt medegedeeld, dat er bij onderzoek in VAN DEN H.'s safeloket geen kastekort aanwezig bleek te zijn. Toch is hier een onduidelijkheid, welke de Commissie opgehelderd zou willen zien. Volgens mededeeling, gedaan door Mr. JAMES in zijn pleidooi voor den Centralen Raad van Beroep, zouden de provinciale controleurs aanvankelijk verklaard hebben, dat f 4000 van het waterschap 's-Lands van Megen aanwezig moest zijn. VAN DEN H. zelf zou ook verklaard hebben, dat er f 4000 voor het waterschap moest zijn, doch bovendien nog f 3200 voor hem zelf. Bij opening zou slechts f 3000 in totaal gevonden zijn, hetgeen volgens den controleur toen voldoende was. De Commissie zou nu willen vernemen, hoeveel geld van het waterschap aanwezig moest zijn en hoeveel er in totaal, dus zoowel van het waterschap als van VAN DEN H. privé, werd aangetroffen.”

Hierop antwoordde de Minister:

„Na de arrestatie van v. d. H. was komen vast te staan, dat het kassaldo van het waterschap 's Lands van Megen moest bedragen f 6829,81½. Hiervan waren vóór de opening der groote safe reeds aangetroffen f 2903,88½, terwijl het ontbrekende zich moest bevinden in die safe. Juist is, dat v. d. H. heeft verklaard, dat in die safe aanwezig moesten zijn 4 bankbiljetten van f 1000, toebehoorende aan het waterschap, alsmede hem in privé toebehoorende contanten. Juist is eveneens, dat slechts 3 bankbiljetten van f 1000 werden aangetroffen. Aangezien echter de aan het kassaldo nog ontbrekende f 925,93 wél in specie werden gevonden, kwam aanstonds vast te staan, dat, wat er nu moge zijn geweest van het door v. d. H. beweerde, er geen kastekort was, zoodat iedere aanleiding om aan verduistering ten nadeele van het waterschap te denken afwezig bleek.”

Deze uiteenzetting heeft de Commissie in zooverre bevredigd, dat daaruit van de aanwezigheid der waterschapsgelden ten tijde van de opening der safe blijkt. Het blijft vreemd, dat de opgaven van VAN DEN H. zelf niet klopten met hetgeen werkelijk werd aangetroffen, doch het is voor de Justitie onverschil-

lig, of er minder privé-gelden gevonden werden dan de eigenaar daarvan had verwacht. Overigens is het der Commissie niet duidelijk geworden, waarom men tusschen de vrijlating van VAN DEN H. en de opening van de safe twee dagen heeft laten verlopen.

Was nu de arrestatie van VAN DEN H. gewettigd en was het noodig geweest zijn geheele administratie in beslag te nemen? De Commissie is van oordeel, dat zoowel de arrestatie als de inbeslagneming, welke laatste, nog meer dan de arrestatie, natuurlijk ernstige schade aan verdachtes bedrijf moest toebrengen, in elk geval hadden kunnen zijn uitgesteld. Met medewerking van den verdachte — indien deze medewerking ware geweigerd, had de inbeslagneming natuurlijk alsnog moeten plaats vinden — had de marechaussee de gegevens, welke zij zocht, ook zonder inbeslagneming wel kunnen verkrijgen. Ook arrestatie had dan voornamelijk achterwege kunnen blijven. Intusschen draagt ook in dit geval de substituut-officier, die zoowel tot de arrestatie als tot de inbeslagneming uitdrukkelijk opdracht heeft te hebben gegeven, daarvoor in de eerste plaats de verantwoordelijkheid.

Met betrekking tot de arrestatie van VAN DEN H. is nog van belang, dat van de zijde der marechaussee is betoogd, dat Mr. VAN DER BURG reeds tweemaal (omstreeks 18 Februari en 12 Maart 1938) tot arrestatie had willen overgaan, doch dat beide malen de marechaussee heeft verzocht deze arrestatie te mogen uitstellen. Teneinde hieromtrent zoo mogelijk zekerheid te krijgen, verzocht de Commissie aan den Minister te mogen vernemen, of deze beschikte over gegevens, waaruit kan blijken, of deze mededeeling al dan niet juist is, en zoo ja, welke deze gegevens waren.

Hierop antwoordde de Minister het volgende:

„Inderdaad is van de zijde der marechaussee aangevoerd, dat Mr. VAN DER BURG omstreeks 18 Februari 1938 en 12 Maart 1938 tot arrestatie van v. d. H. zou hebben willen overgaan, doch zich daarvan door opmerkingen van den wachtmeester, die de zaak in onderzoek had, zou hebben laten weerhouden.

De opdracht tot arrestatie van 18 Februari zou eerst zijn gegeven aan den gemeenteveldwachter QUAX uit Megen en door deze aan den wachtmeester zijn overgebracht en vervolgens aan den wachtmeester persoonlijk herhaald.

Ik beschik over een rapport van den veldwachter QUAX d.d. 10 Mei 1938, waarin hieromtrent het volgende wordt verklaard:

„Den 21en Februari 1938 werd door de gemeentepolitie uit Veghel een proces-verbaal van vermoedelijke verduistering door v. d. H. gepleegd aan den Heer Burgemeester alhier toegezonden.

„Den 22en Februari 1938, in opdracht van den Heer Burgemeester alhier, ben ik ter bespreking van dit proces-verbaal bij den Heer Officier van Justitie te 's-Hertogenbosch (Mr. VAN DER BURG) geweest. Tijdens deze bespreking, van het proces-verbaal, werd mij door den Heer Officier van Justitie opgedragen een nauwkeurig onderzoek ter zake te doen instellen. Daar vermoedelijk meerdere personen bij deze verduistering zouden betrokken zijn, alzo mijn verklaring aan den Heer Officier van Justitie, werd mij gevraagd, wie of het onderzoek in deze mededeel. Hierop werd door mij geantwoord dat de Rijksveldwachter MOLENBERG mede zou doen aan het onderzoek, dat zulks in verband met de uitgebreidheid van het onderzoek (n.l. huiszoeking en inbeslagneming) door den Heer Officier van Justitie mij werd opgedragen om de assistentie van de Brigade Kon. Marechaussee te Oss te vragen. Verder werd mij door den Heer Officier opgedragen indien v. d. H. als verdachte kon worden aangemerkt, deze aan te houden, alsmede huiszoeking en inbeslagneming te doen, en daarna bericht te zenden.

„Naar aanleiding van vorenstaande heb ik, QUAX, mij dien zelfden avond nog begeven naar de Marechaussee-

kazerne en werd mij door den Brigade-Commandant (CURFS) toegezegd, dat wachtmeester ROFFEL en nog een andere marechaussee het onderzoek in deze mede zouden doen.

„Den daaropvolgenden dag is wachtmeester VAN RENNES en ROFFEL, volgens hun verklaring ten Uwent geweest en hebben daar alsnog de zaak besproken.

„In verband met huiselijke omstandigheden is het geheele onderzoek in deze door wachtmeester VAN RENNES en ROFFEL met MOLENBERG en mij, QUAX, als assistentie verricht.

„Daar eerst vaststond, dat v. d. H. zich aan verduistering had schuldig gemaakt, doch daar inmiddels d.d. 20 Januari 1938 de heer pastoor uit Haren, zijnde de hoofdgetuige, is komen te overlijden, is deze niet meer gehoord kunnen worden, en is aanhouding, en inbeslagname en het opmaken van een proces-verbaal niet doorgegaan op last van den heer Officier van Justitie, doch is volstaan kunnen worden met het opmaken van een rapport.”

Hierbij heeft Mr. VAN DER BURG op 11 Mei 1938 het navolgende aangeteekend:

„Wat daarin omtrent ons onderhoud staat is juist weergegeven. Ik herinner me, dat kort daarop wachtmeester VAN RENNES en wachtmeester ROFFEL ten parkette zijn geweest. Het juiste verloop van het onderhoud vermag ik niet weer te geven. Gezien den inhoud van de aan QUAX verstrekte opdracht, zooals in de bijlage gerelateerd en met een beroep op het gezond verstand, is het uitgesloten te achten, dat een bevel tot arrestatie *zonder voorafgaand onderzoek* door mij zou zijn verstrekt en dat ik door den wachtmeester daarvan zou zijn weerhouden.”

Omtrent de beweerde opdracht tot arrestatie van 12 Maart 1938, schrijft Mr. VAN DER BURG — eveneens op 11 Mei 1938 — het navolgende:

„Dat ik ongeveer een week voor de arrestatie van v. d. H. een onderhoud heb gehad met VAN RENNES, kan ik me wel herinneren. Ook weet ik me te herinneren, dat, toen de polis van H. is behandeld. Ik herinner mij verder, dat mij een assurantie-polis is vertoond, waarin bij de dakbedekking van een woning het woord „half” vóór het woord „hard” was gevoegd. De marechaussee zag daarin valsheid in geschrifte, omdat ingeval van afbranden de Maatschappij, afgaande op de vermelding van harde dakbedekking in het eigen duplicaat van de polis, een te lage premie zou hebben ontvangen en zich ex art. 10, sub 2, van de Polisvoorwaarden op nietigheid zou kunnen beroepen en ik heb dat oordeel gedeeld. Eerst later is gebleken, dat in geen der polissen doch verdachte zelf was geschreven.

„Ik herinner me achteraf ook dat de oplichting i. z. G. besproken is. Uit de bijlagen blijkt, dat de zaak G. betreft een bedrag van ongeveer 25 gulden en dat in Mei 1932 op een te hoog gestelde premiekwitantie zou zijn voldaan en dat, toen de betrokkene ter zake reclameerde, v. d. H. heeft geantwoord, dat zulks op een abuis berustte en dat de restitutiekwitantie met het geld reeds gereed lag.

„Toen v. d. H. mij op 23 Maart j.l. werd voorgeleid was hij voor dit feit in verzekering gesteld, benevens voor een valsheid in geschrifte, waarvan geen proces-verbaal was bijgevoegd. Ik heb dat toen niet geconstateerd. Ik heb echter dit feit niet als basis voor mijn vordering tot inbewaringstelling gekozen, doch het feit van R., dat mij op 19 Maart j.l. ter kennis was gebracht.

„Ik kan niet met beslistheid tegenspreken dat ik op 12 Maart j.l. heb gezegd dat ten aanzien van de zaak G. de in verzekeringstelling kon plaats vinden. Evenmin herinner ik mij, dat de Wachtmeester mij heeft voorgesteld nog niet tot arrestatie over te gaan.”

De Commissie is van meening, dat de aantekeningen van Mr. VAN DER BURG de geloofwaardigheid van de voorstelling, welke de marechaussee op dit punt heeft gegeven, eerder versterken dan verzwakken. Bij het rapport van veldwachter QUAX heeft hij aangeteekend: „Wat daarin omtrent ons onderhoud staat is juist weergegeven.” Hij erkent dus ook de juistheid van den zin, die in het stuk van den Minister is gecursiveerd: „Verder werd mij door den Heer Officier opgedragen indien v. d. H. als verdachte kon worden aangemerkt, deze aan te houden, alsmede huiszoeking en inbeslagneming te doen, en daarna bericht te zenden.” Hieruit kan men moeilijk iets anders lezen dan een blanco volmacht aan de politie, ook tot arrestatie.

Van belang is nog, dat wachtmeester ROFFEL tegenover majoor VAN EVERDINGEN bij diens „summiere onderzoek” verklaard heeft:

„Ik herinner mij dat op de Brigade de veldwachter uit Megen is gekomen met een proces-verbaal van verduistering, vermoedelijk gepleegd door v. d. H. en met de opdracht van Mr. v. d. BURG, zich in verbinding te stellen met de Brigade Oss en den Bosch teneinde v. d. H. te arresteren en tegelijk op verschillende plaatsen huiszoeking te doen. Ik ben den volgenden dag met wachtmeester VAN RENNES naar den Officier gegaan, die verklaarde deze opdracht inderdaad te hebben gegeven. De Wachtmeester VAN RENNES gaf den Officier in overweging hiertoe nog niet over te gaan, daar het verbaal niet erg duidelijk was.”

De Minister beroept er zich op, dat de rechtbank na enkele kennisneming van de stukken van oordeel was, dat geen termen aanwezig waren om zelfs maar een huiszoeking te gelasten. Vergist de Commissie zich niet, dan bestonden deze „stukken” echter alleen in de telastlegging, die slechts enkele feiten bevatte. Bovendien moet zij er de aandacht op vestigen, dat de Procureur-generaal, die uit het dossier den indruk had gekregen, „dat het opsporingsonderzoek was verricht met groote oppervlakkigheid, gebrek aan inzicht en gemis aan verantwoordelijkheidsbesef” en die blijkbaar volkomen overtuigd was van de onschuld van den verdachte, blijkens de contra-memorij aan het Ambtenarengerecht den president der rechtbank heeft „gewaarschuwd, met het oog op de behandeling der vordering tot gevangenhouding en het verzoek tot huiszoeking”. Deze waarschuwing kan weinig anders hebben ingehouden dan een verzoek om gevangenhouding en huiszoeking te weigeren. Voor de rechtbank kan er in ieder geval na deze mededeeling van het hoofd van het openbaar ministerie ter plaatse, nog wel buiten den officier van justitie om gedaan, weinig reden meer geweest zijn om de beide verzoeken in te willigen. Zij moest daaruit wel afleiden, dat van verdere vervolging zou worden afgezien, hetgeen inderdaad drie dagen later, wederom op last van den Procureur-generaal, aan den verdachte is medegedeeld.

Eenigszins eigenaardig doet aan de verklaring van den Minister met betrekking tot de verandering, welke de rechter-commissaris heeft aangebracht in het hem voorgelegde formulier voor de sluiting van het gerechtelijk vooronderzoek. Deze verandering is volgens den Minister aangebracht omdat de rechter-commissaris de stukken nog niet geheel had bestudeerd, zoodat hij niet uit eigen wetenschap kon vaststellen, dat er geen termen waren voor verder onderzoek. Naar de Commissie meent, kan dit toch moeilijk de eenige reden zijn geweest, waarom hij dit niet wenschte te verklaren. Zooals reeds werd opgemerkt verklaarde de rechter-commissaris als getuige uitdrukkelijk, dat zowel Mr. DUBOIS als hij in de zaak v. B. een strafbare verduistering zagen. Gezien die verklaring is het aannemelijk, dat de rechter-commissaris, ook al had hij de stukken niet geheel bestudeerd, niettemin wél termen voor verdere vervolging aanwezig achtte.

Als laatste grief blijft over „de aan deze heele zaak gegeven ruchtbaarheid”. Het is inderdaad opvallend, dat op den dag

na de arrestatie zoo uitvoerige mededeelingen in de pers zijn verschenen. Deze mededeelingen zijn echter min of meer fantastisch; zij bevatten feiten, waarover de marechaussee, zooover de Commissie kan nagaan, in haar rapporten en verbalen niet heeft gerept. Dit doet twijfel rijzen, of deze inlichtingen inderdaad, zooals de Minister als mogelijk veronderstelt, door de marechaussee waren „geïnspireerd”. Wel moeten de correspondenten tot op zekere hoogte gebruik hebben gemaakt van gegevens, welke van de politie afkomstig waren. Hetzelfde pleegt echter in tal van strafzaken te geschieden zonder dat daarop aanmerking wordt gemaakt. Overigens meent de Commissie te mogen verwijzen naar haar opmerking, dat het contact tusschen politie en persorganen in het algemeen niet zelden te nauw is.

De Commissie kan niet uitmaken in hoeverre de overdrijving, die in de op deze zaak betrekking hebbende berichten schuilt, aan de marechaussee dan wel aan de correspondenten moet worden verweten. In ieder geval betreurt zij haar en acht zij het waarschijnlijk, dat de marechaussee in dezen eenige schuld treft.

Echter betreurt zij eveneens, dat de zaak VAN DEN H. niet verder is onderzocht. De aanwijzingen daartoe waren ernstig genoeg om zulk een onderzoek, ook al behoefde dat niet gepaard te gaan met gevangenhouding en inbeslagneming, te rechtvaardigen. De Minister heeft zich in de Kamer op 7 April 1938 met groote stelligheid uitgesproken in den zin, dat deze zaak niet opnieuw zou worden aangevat. Zulk een verklaring had naar het oordeel der Commissie beter achterwege kunnen blijven, al ware het slechts, omdat de mogelijkheid bestond, dat nieuwe aanwijzingen zouden worden verkregen, welke ook den Procureur-generaal en den Minister een anderen kijk op de zaak zouden kunnen geven. Wel was aan VAN DEN H. een kennisgeving van niet verdere vervolging betekend, zoodat ten aanzien van de feiten, waarop het gerechtelijk vooronderzoek betrekking heeft gehad, de zaak was geëindigd (vgl. de artt. 237, 244 en 246 Wetboek van Strafvordering), doch voor zoover de Commissie weet heeft dit vooronderzoek niet geloopt over alle feiten, waaromtrent aangiften of aanwijzingen bij de marechaussee waren binnengekomen.

Zaak geestelijken.

In deze zaak — of liever zaken, want het zijn er twee, die vrij belangrijke verschillen vertoonen — waren de grieven tegen de marechaussee, welke de Minister op 7 April 1938 in de Kamer tot uiting bracht, de volgende:

„in beide gevallen een uitvoerig onderzoek, terwijl vaststond, dat van een strafbaar feit geen sprake was; verhoor van verschillende minderjarigen. Een minderjarige, die eerder reeds had verklaard, dat met hem niets was voorgevallen, gehoord in het bijzijn van den aangever, die 18 strafvonnissen tegen zich zag gewezen en ook bij de Koninklijke marechaussee zeer ongunstig bekend stond. Ruchtbaarheid omtrent die zaken.”

In zijn nota aan de Kamer heeft de Minister deze grieven in anderen vorm, doch met in wezen gelijken inhoud, herhaald. Blijkens bladz. 38 meent hij nog steeds, dat van eenige aanwijzing, dat er een niet verjaard strafbaar feit bestond, geen sprake was; dat er wél strafbare feiten door de geestelijken zouden zijn gepleegd, was een z. i. op niets berustende particuliere overtuiging van den wachtmeester, die deze zaken onderzocht. Blijkens bladz. 36 verwijt de Minister den wachtmeester ook thans, dat een „onwillige” getuige, ten einde hem tot een andere verklaring te brengen, gedurende geruimen tijd geconfronteerd werd met een zeer ongunstig bekend staand persoon, die destijds de eenige was, die een voor den pastoor (V.) bezwarende verklaring had afgelegd.

Het is voor de Commissie nog moeilijker zich in deze beide zaken een oordeel te vormen dan in de vorige. Hier ontbreken haar niet alleen de verbalen en rapporten, waarop de Minister zijn zienswijze heeft gegrond, doch hier mist zij bovendien het gedeelte van de pleitnota van 's Ministers gemachtigde, dat

op deze beide zaken betrekking heeft, terwijl het overeenkomstige gedeelte van de pleitnota van Mr. JAMES wel in haar bezit is, doch — daar het aan haar leden is toegezonden met het opschrift „niet ter publicatie” — bezwaarlijk kan worden gebruikt om daaraan mededeelingen te ontleenen. De Commissie heeft intusschen gemeend op dit laatste in zooverre een uitzondering te mogen maken, dat zij enkele gegevens uit dit gedeelte van deze pleitnota, welke niet ten nadeele van derden (hetzij de pastoors, hetzij de getuigen) kunnen strekken, wél in haar Verslag heeft verwerkt.

In de zaak V. doen zich overigens minder onopgeloste vragen voor dan in de zaak B. De Commissie zal dan ook met een bespreking van de eerste zaak aanvangen.

Het oordeel van den Minister, dat van eenige aanwijzing, dat er een niet verjaard strafbaar feit bestond, geen sprake was, geldt ook voor deze zaak. Het komt er op aan, dit oordeel nauwkeurig te ontleden: 's Ministers standpunt is niet, dat er geen strafbaar feit is *gepleegd*; hij meent, dat zelfs iedere *aanwijzing* daarvoor ontbreekt. Dit standpunt kan de Commissie, in het licht van de mededeelingen van den Minister zelf, niet deelen. Zij is niet van oordeel, dat zulk een feit wél gepleegd is — of dit het geval is, weet zij evenmin als de Minister en zij heeft ook niet getracht daarnaar een onderzoek in te stellen —, maar wel staat het voor haar vast, dat een aanwijzing wel degelijk aanwezig was.

Deze aanwijzing bestond hierin, dat een getuige (Z.), die in 1938 25 of 26 jaar oud was, verklaarde, dat in 1929, toen hij dus 16 of 17 jaar was, de pastoor een strafbaar feit met hem zou hebben gepleegd. De Minister acht deze verklaring blijkbaar van zoo weinig waarde, dat hij er zelfs geen „aanwijzing” in ziet. Hij grondt die meening vooral hierop, dat dezelfde getuige Z. in 1931, toen hij 18 of 19 was, heeft verklaard, dat de pastoor zich jegens hem aan geen enkele misdraging had schuldig gemaakt.

De Commissie stelt hiertegenover, dat het in zedenzaken, waarin minderjarigen betrokken zijn, wel eens meer voorkomt, dat de slachtoffers aanvankelijk ontkennen, dat er iets met hen gebeurd is, terwijl zij soms jaren later, wanneer zij aan den invloed van den verdachte hetzij geheel, hetzij gedeeltelijk ontgroeid zijn, op hun vroegere verklaring terugkomen. Dat aan de verklaring van Z. in rechten geen geloof zou worden geschonken, staat daarom voor de Commissie niet zoo vast als voor den Minister. Bovendien bedenke men, dat naast deze, nu bezwarende, verklaring van Z. kwam te staan die van een tweeden getuige (v. d. G.), die eveneens op zijn vroeger afgelegde verklaring terugkwam, en nu eveneens bezwarende mededeelingen deed, al liepen deze dan over een feit, dat in ieder geval verjaard was.

Overigens merkt de Commissie op, dat volgens de voorstelling der marechaussee het onderzoek tegen pastoor V. alleen is hervat, omdat deze v. d. G. openlijk over immoreele gedragingen van dezen pastoor sprak, hetgeen aan de marechaussee ter oore kwam.

Dit laatste is ook van eenig belang in verband met de grief, dat de marechaussee een der vroeger gehoorde getuigen (v. G.) zou hebben gehoord in het bijzijn van den ongunstig bekend staanden aangever (K.). Is het zooeven vermelde juist, dan was er immers in 1938 geen bepaalde aangever en was het zeker niet K., die den stoot heeft gegeven tot hernieuwd onderzoek.

Is nu inderdaad v. G. gehoord in het bijzijn van K.? Vast staat, dat hij met K. is geconfronteerd, doch dit is niet hetzelfde. Volgens de mededeelingen van de marechaussee is niet v. G. gehoord in tegenwoordigheid van K., doch K. in tegenwoordigheid van v. G. Men zou nl. aan K. hebben gevraagd, of hij bleef bij zijn vroegere voor den pastoor bezwarende verklaring, en aan v. G. zou tijdens de aanwezigheid van K. geen enkele vraag gesteld zijn. Onjuist zou dus de voorstelling zijn, welke de Minister in de Kamer gaf: „Die man wordt er bij gehaald en dan heeft er een kruisverhoor van drie kwartier plaats.” (*Handelingen*, bladz. 1509.) De Commissie, die niet

over het proces-verbaal beschikt, waaruit wellicht iets naders zou kunnen blijken, kan niet uitmaken, welke voorstelling hier de juiste is. Zij merkt echter nog op, dat de Minister in zijn nota niet meer over „kruisverhoor van drie kwartier” spreekt. Indien inderdaad K. alleen ontboden is om hem te vragen of hij in tegenwoordigheid van v. G., die anders verklaarde, bij zijn vroegere verklaring bleef, kan de Commissie hierin geen aanleiding tot eenig verwijt aan de marechaussee vinden. „Sensationeel” acht zij deze confrontatie niet.

Oorspronkelijk heeft de Minister er de marechaussee voorts een verwijt van gemaakt, dat zij verschillende minderjarigen heeft gehoord. Dit moet betrekking hebben op de zaak V., want in de zaak B. zijn, voor zoover de Commissie weet, geen minderjarigen gehoord. Overigens is deze grief in de nota niet uitdrukkelijk herhaald, en in de contra-memorandum in hooger beroep schreef de Minister: „Dat het voorkomt, dat omtrent allerlei personen wel eens onderzoeken worden ingesteld, ook nopens niet-strafbare feiten, kan aan appellant gereedelijk worden toegegeven. Het bezwaar keert zich evenwel tegen de wijze waarop omtrent de beide geestelijken onderzoeken werden ingesteld: ontbieden of gaan hooren van bepaalde personen en het door dezen laten onderteekenen van hun verklaringen, waardoor noodwendig de indruk moest ontstaan en ruchtbaar worden, dat een strafrechtelijk onderzoek tegen de geestelijken gaande was, zulks terwijl tot een strafrechtelijk onderzoek geen gronden waren.” Wellicht ten overvloede vermeldt de Commissie nog als haar oordeel, dat zij geen aanleiding tot het maken van aanmerkingen ziet in het feit, dat de marechaussee in zake pastoor V. niet alleen de vroeger gehoorde en inmiddels meerderjarig geworden getuigen, doch ook verschillende minderjarige jongens heeft gehoord. Het staat immers wel vast, dat de substituut-officier van justitie haar, na kennisneming van de nieuwe verklaringen van v. D. G. en Z., had opgedragen het onderzoek voort te zetten, ten einde zoo mogelijk gegevens te krijgen over meer recente feiten. Deze mededeeling uit de bijlage van het klaagschrift van wachtmeester DE GIER is niet alleen bevestigd door de verklaringen van opperwachtmeester CURFS en marechaussee VAN REE, doch eveneens door die van Mr. VAN DER BURG zelf, alle drie voor het Ambtenarengerecht, en door die van wachtmeester VAN RENNES voor den Centralen Raad.

In zijn uitspraak heeft het Ambtenarengerecht aan DE GIER als een fout aangerekend, dat hij den substituut-officier van justitie niet zou hebben meegedeeld de hem bekende omstandigheden, dat reeds in 1931 een opsporingsonderzoek ter zake van hetzelfde delict zonder resultaat was ingesteld en dat de verklaringen van een tweetal nu opnieuw gehoorde getuigen volkomen in strijd waren met die, destijds door hen afgelegd. De Minister heeft dit, blijkbaar met instemming, geciteerd. Voor de Commissie is het niet komen vast te staan, dat DE GIER deze omstandigheden zou hebben verzwegen. Behalve zijn eigen verklaring staat hier ook die van opperwachtmeester CURFS voor den Centralen Raad lijnrecht tegenover die van Mr. VAN DER BURG.

De Commissie acht het nuttig aan deze beschouwingen over de zaak V. toe te voegen, dat naar haar oordeel het onderzoek in deze zaak afgelopen was, en dat zij op hervatting daarvan niet wil aandringen. Voor zoover zij kan nagaan, zijn alle personen, die gehoord moesten worden, inderdaad gehoord en heeft hun verhoor niet zooveel opgeleverd, dat een strafvervolgung zou kunnen slagen; er is slechts één verklaring met betrekking tot een niet-verjaard feit verkregen.

Heel wat onduidelijker dan de zaak tegen pastoor V. is die tegen pastoor B. Anders dan bij de vorige zaak heeft de Commissie niet tot de conclusie kunnen komen, dat de staking van het onderzoek hier in alle opzichten gewettigd was. Wellicht zou dit wel kunnen, wanneer haar alle op deze zaak betrekking hebbende stukken bekend waren. Ook kan zij, nu zij niet over alle haars inziens noodzakelijke inlichtingen beschikt, over het optreden van de marechaussee in deze zaak geen definitief oordeel vellen.

Ook in deze zaak is het hoofdverwijt tegen de marechaussee, dat zij een uitvoerig onderzoek instelde, niettegenstaande er van eenige aanwijzing van een niet-verjaard strafbaar feit geen sprake was. De Commissie moet zich hier beperken tot de mededeeling, dat zij niet heeft kunnen vaststellen, of er inderdaad geenerlei aanwijzing van dezen aard bestond.

Behalve tegen het feit van het onderzoek zelf heeft de Minister, zooals reeds werd vermeld, zijn critiek ook gericht tegen de wijze, waarop het geschiedde. De marechaussee had dit z. i. zóó kunnen doen, dat ruchtbaarheid werd vermeden. Hierbij zij vooropgesteld, dat uit niets is gebleken, dat personeel der brigade Oss zelf aan derden mededeelingen heeft gedaan omtrent haar onderzoek tegen de geestelijken. In dien zin moet het woord „ruchtbaarheid” in deze zaak dus in ieder geval niet worden verstaan en in dien zin heeft ook de Minister het zeker niet bedoeld.

Wanneer nu toch in breeden kring bekend geworden is, dat een onderzoek werd ingesteld, dan moet naar het oordeel der Commissie de voornaamste oorzaak daarvan niet worden gezocht in het feit, dat de marechaussee van de verklaringen der gehoorde personen aantekeningen maakte, ze uitwerkte en deze stukken door de getuigen liet onderteekenen. Ook indien zij zich had beperkt tot het stellen van vragen, zouden de getuigen hebben begrepen, dat naar de gedragingen van pastoor B. een onderzoek werd ingesteld. Het door de getuigen laten onderteekenen van hun verklaringen acht de Commissie reeds hierom geen fout. Zou de marechaussee bij haar verder onderzoek op strafbare feiten zijn gestuit, dan had zij bij het dan op te maken proces-verbaal ook de rapporten omtrent de niet-strafbare feiten aan den officier van justitie moeten inzenden, en deze zou er haar terecht een verwijt van hebben kunnen maken, indien die rapporten alleen ongeteekende verklaringen inhielden. Bovendien moet men rekening houden met de omstandigheid, dat het in Oss, althans in het z.g. milieu, altijd zeer moeilijk is geweest getuigenverklaringen te verkrijgen; men wist veel, doch was niet bereid iets aan de justitie mee te deelen. Het heeft niet zonder reden vele jaren geduurd voordat de „grote opruiming” kwam. Dat het ook nu nog niet steeds gemakkelijk is, van inwoners van Oss in rechten verklaringen te verkrijgen, toont het gebeurde met den getuige v. B. in de werkverschaffingszaak voor den Centralen Raad van Beroep wel aan. De Minister heeft trouwens op 7 April 1938 in de Kamer met betrekking tot een andere zaak gezegd: „Zooals het meer in dergelijke hoogst ernstige zaken gaat, geruchten zijn al tijden verspreid, maar om juist in zaken als deze voldoende houvast te krijgen in concrete verklaringen, dat is soms heel moeilijk.”

Waarom is de „ruchtbaarheid” dan wel toe te schrijven? De Commissie ziet de voornaamste oorzaak daarvan in het feit, dat verschillende van de gehoorde getuigen zich uit eigen beweging bij de brigade zijn komen aanmelden; zij acht het aannemelijk, dat deze getuigen ook aan anderen dan de marechaussee mededeelingen hebben gedaan en daarbij tevens hebben verteld, dat de marechaussee de zaak onderzocht. Deze kon aan de getuigen toch ook niet het zwijgen opleggen.

Eén lid der Commissie merkt hierbij nog op, dat z. i. ook de mentaliteit van sommige der gehoorde getuigen het waarschijnlijk maakt, dat zij zelf aan hun mededeelingen ruchtbaarheid hebben gegeven.

Een voornaam punt in deze geheele zaak — overigens ook wel van eenig belang voor de zaak tegen pastoor V., doch veel meer nog voor deze — betreft de vraag, in hoeverre de substituut-officier van justitie de bijzonderheden gekend heeft en de wijze van onderzoek heeft goedgekeurd. Hierbij moet tevens worden besproken, of er inderdaad bij de marechaussee bedenkelijke opvattingen bestonden omtrent het onderzoeken van niet-strafbare feiten, gepleegd door geestelijken.

Ook hier staan de verklaringen wel scherp tegenover elkaar. Terwijl Mr. VAN DER BURG de schuld geeft aan wachtmeester DE GIER, die hem onvoldoende zou hebben ingelicht, verklaart deze laatste, dat hij den substituut-officier uitvoerig heeft ingelicht. De Commissie kan hierin geen partij kiezen.

Wel acht zij het aannemelijk, dat Mr. VAN DER BURG zich heeft uitgelaten in dezen zin, dat hij, indien het onderzoek niet mocht leiden tot het ontdekken van feiten, waarvan het wettige bewijs te leveren was, de kerkelijke overheid van de resultaten op de hoogte zou stellen. Op dit punt kloppen de verklaringen van opperwachtmeester CURFS en van Mr. VAN DER BURG, beide voor den Centralen Raad, met de mededeelingen in het klaagschrift van DE GIER. De geloofwaardigheid van de bijzonderheden, welke de laatste daarbij vermeld heeft („..... waarbij Z.E.A. mij DE GIER opdracht gaf, voor elk geval een afzonderlijk rapport samen te stellen, waarmede hij dan, als ik genoeg gegevens had verzameld, persoonlijk naar den Vicaris-Generaal of naar den Bisschop zou gaan. Dit was volgens zijn zeggen en ook naar mijne meening, de beste manier om deze ongewenschten op te lossen, omdat wij, naar hij zeide, ook het algemeen belang moesten dienen en daarom zou hij zulks op deze gronden op gezegde wijze oplossen.”) wordt daardoor versterkt.

Deze mededeeling moet de substituut-officier reeds op 15 November 1937 hebben gedaan. Alleen wanneer men aanneemt, dat DE GIER gedurende zijn onderzoek naar de gedragingen van de beide pastoors telkens aan deze uitlating van Mr. VAN DER BURG gedacht heeft, is het te verklaren, dat hij bij het inleveren van zijn aanvullend rapport in de eene en van zijn proces-verbaal in de andere zaak aan het slot daarvan heeft vermeld, dat het onderzoek op gronden, aan het algemeen belang ontleend, werd gestaakt. De Commissie acht het inderdaad aannemelijk, dat DE GIER, die, zich van niets kwaads bewust, de opdracht ontving met spoed zijn stukken in te leveren, gemeend heeft, dat de officier, nu het onderzoek onvoldoende gronden voor een strafvervolg had opgeleverd, van hetgeen wél gebleken was mededeeling wilde gaan doen aan de kerkelijke overheid. Het ware echter goed geweest, indien hij, alvorens zijn inderdaad op het eerste gezicht vreemd aandoende verklaring neer te schrijven, zich daarvan beter had vergewist.

Aanvankelijk heeft de Minister aan DE GIER ook als een fout — en een ernstige — aangerekend, dat hij in strijd met de waarheid zoowel in zijn aanvullend rapport omtrent pastoor B. als in zijn verbaal omtrent pastoor V. had vermeld te hebben gehandeld in overleg met den officier van justitie. Vast staat echter, dat DE GIER op 24 Maart met Mr. VAN DER BURG heeft gesproken. Deze bespreking kan slechts van korten duur geweest zijn, daar eveneens vast staat, dat de officier reeds zijn toga aan had ten einde zich naar de terechtzitting te begeven. Toch heeft hier een zeker overleg plaats gehad. De ontkennde verklaring van den officier, afgedrukt op bladz. 37 van de nota van den Minister, kan dan ook niet juist zijn. Evenmin kan juist zijn de verklaring van DE GIER zelf (opgenomen in het proces-verbaal, door den Procureur-generaal gedictieerd en door DE GIER onteekend zonder dat het hem was voorgelezen, van zijn verhoor op 26 Maart), dat hij in de zaak B. tusschen 23 en 25 Maart geenerlei overleg met den officier zou hebben gepleegd. Deze verklaring, voorkomende op bladz. 34 van de nota, heeft de Minister cursief laten drukken.

Nu deze beschuldiging van onwaarheid is vervallen, verliest daarmee tevens het betoog van den Minister, dat DE GIER op eigen gezag, op gronden aan het algemeen belang ontleend, het onderzoek heeft gestaakt, veel van zijn kracht. Als getuige voor het Ambtenarengerecht heeft trouwens de Procureur-generaal verklaard:

„dat hij — getuige en deskundige — niet het onderzoek tegen de beide geestelijken heeft doen staken; dat hem is medege-deeld, dat het onderzoek was stopgezet; dat hij wel aannemelijk acht, dat deze stopzetting was geschied als gevolg van de door hem geuite critiek op dat onderzoek”, terwijl Mr. VAN DER BURG aldaar verklaarde:

„dat in de zaken tegen de pastores loci geen proces-verbaal is opgemaakt; dat nl. het onderzoek in verband met het ingrijpen van den Procureur-generaal is stopgezet”.

Uit de verklaring van Mr. VAN DER BURG voor het Ambtenarengerecht blijkt verder, dat hij op de hoogte was van het voornemen van DE GIER, mevrouw X te 's-Gravenhage te gaan hooren, en dat hij ook de brieven, welke tot dat verhoor aanleiding gaven, heeft gezien. Hierop heeft DE GIER zich beroepen teneinde te betoogen, dat de verantwoordelijkheid voor dit bezoek bij den officier ligt. Dit is slechts ten deele juist. De officier had kunnen navragen of het hier wellicht een verjaard feit zou betreffen; doch het lag in de eerste plaats op den weg van den wachtmeester dit te onderzoeken en daarop eventueel de aandacht van den officier te vestigen. Naar de Commissie meent, had dit bezoek beter achterwege kunnen blijven. Een ernstige fout acht zij het hooren van deze getuige evenwel niet. Het was immers, zelfs indien een eventueel met haar begaan feit verjaard mocht zijn, mogelijk dat Mevrouw X., die volgens de inlichtingen, waarover DE GIER beschikte, tot pastoor B. in zeer nauwe relatie moest hebben bestaan, ook mededeelingen kon doen over diens relatie met anderen, waaruit dan weer aanwijzingen voor het verdere onderzoek hadden kunnen worden geput. Men kan nu eenmaal bij onderzoeken van dezen aard dikwijls slechts langs omwegen achter de waarheid komen.

Wel zou de Commissie het als een ernstige fout beschouwen, indien de wachtmeester tegen Mevrouw X. heeft gezegd, dat de pastoor reeds bekend had. Intusschen heeft de marechaussee VAN REE, die bij het onderhoud tegenwoordig is geweest, als getuige uitdrukkelijk ontkend, dat DE GIER dit zou hebben gezegd. Volstrekte zekerheid daaromtrent bestaat dan ook niet.

Naar de meening van den Minister bestond bij DE GIER de bedenkelijke misvatting, dat niet-strafbare onbetamelijke gedragingen, welke door geestelijken van eenigerlei gezindte gepleegd zouden zijn, het onderwerp van politiaire onderzoekingen behooren uit te maken (nota, bladz. 35, onderaan). Hij grondt dit op de uitlating van DE GIER in diens verhoor door den Procureur-generaal „temeer waar het hier betrof een R.-K. geestelijke, die zelf met leiding is belast en van wien dergelijke misdragingen dus dubbel verschrikkelijk zijn” (nota, bladz. 34, bovenaan). De Commissie betwijfelt, of deze uitlegging van DE GIER's bedoelingen geheel juist is. Vlak na de zoeven geciteerde woorden volgt immers: „dat ik voortdurend met de bedoeling ben bezield geweest om licht te krijgen van door pastoor B. gepleegde strafbare feiten”. De Commissie is er dan ook niet geheel zeker van, dat de door den Minister gewraakte opvatting inderdaad bij den wachtmeester aanwezig was, al schijnt het haar aannemelijk, dat hij het onderscheid tusschen strafbare en enkel immoreele handelingen niet bij voortdoring voldoende in het oog heeft gehouden, hetgeen in een opspringsambtenaar een fout is.

Wel staat volkomen vast, dat een bedenkelijke opvatting omtrent de taak der politie met betrekking tot geestelijken aanvankelijk heerschte bij den inspecteur der Koninklijke Marechaussee. Deze heeft immers als getuige voor het Ambtenarengerecht verklaard, dat hij „het opmaken van rapporten omtrent het gedrag van geestelijken, ook al is het niet strafbaar, juist achtte, in de meening, dat de overheid op grond van den financiële band tusschen haar en de kerkgenootschappen, zooals die geregeld is in de wet op de kerkgenootschappen, recht had op bedienaren van den godsdienst een bijzonder toezicht uit te oefenen; dat de procureur-generaal bij het onderhoud op 1 April de onjuistheid van deze opvatting heeft aangetoond”. De Commissie aarzelt niet, de hier geciteerde opvatting volstrekt onjuist te noemen en er haar verwondering over uit te spreken, dat zulk een opvatting bij den inspecteur aanwezig was. Uit niets is overigens gebleken, dat ook DE GIER zijn onderzoek tegen de geestelijken op dezen „financiële” grond gerechtvaardigd achtte. De Commissie deelt de meening van den Minister, dat onderzoekingen omtrent verjaarde en niet-strafbare feiten alleen te pas komen, wanneer er eenige aanwijzing bestaat, dat een niet-verjaard strafbaar feit gepleegd is. Zooals reeds bleek, heeft zij zich echter niet kunnen overtuigen van de juistheid van 's Ministers stelling, dat zoodanige aanwijzing in het geval B. ontbrak.

Thans moet de Commissie nog eenige opmerkingen maken over het optreden van den Procureur-generaal in de zaken tegen de beide pastoors. Gerechtvaardigd acht zij het, dat deze fungeerend Directeur van Politie, toen hem zoowel van de zijde van den bisschop als van die van den burgemeester mededeelingen over het onderzoek tegen de pastoors bereikten, daaromtrent inlichtingen van de zijde der marechaussee verlangde, en te dien einde den substituut-officier opdracht gaf aan DE GIER een aantal vragen te stellen. Dit was inderdaad de juiste weg. Dat hij DE GIER mondeling over zijn onderzoekingen nadere vragen stelde, was op zich zelf genomen evenzeer juist. Niet juist was echter de wijze, waarop dit is geschied. De Commissie spreekt hierover haar afkeuring uit. Wanneer een meerdere een mindere bij zich laat komen, ten einde hem inlichtingen te doen geven, niet over door dien mindere begane strafbare feiten, doch alleen over diens beleid, waarmee de meerdere zich niet kan vereenigen, dan is het niet behoorlijk, dien mindere gedurende $7\frac{1}{2}$ uur (volgens DE GIER nog iets langer) aan één stuk een verhoor af te nemen.

Men zou er terecht aanmerking op hebben kunnen maken, indien het hier een verdachte had betroffen; daarvoor is te meer reden, nu het een niet als verdachte gehoord ondergeschikte betrof. Blijkens de mededeeling van DE GIER heeft hij het proces-verbaal, dat door den Procureur-generaal was gedicteerd, in drievoud geteekend. Op zijn verzoek om een afschrift moet de Procureur-generaal hem echter hebben medegegeeld, dat hij er geen meer beschikbaar had. Ook dit acht de Commissie niet juist. Eerst veel later heeft DE GIER door bemiddeling van zijn raadsman een exemplaar ontvangen.

De Minister beroept er zich op, dat DE GIER het proces-verbaal heeft ondertekend zonder voorlezing daarvan te wenschen (noot 2 op blz. 35 van de Nota). Dit beroep acht de Commissie weinig gelukkig. Dat iemand na een onverwacht verhoor van niet minder dan $7\frac{1}{2}$ uur om 10 uur 's avonds van voorlezing van het proces-verbaal heeft afgezien, bewijst in ieder geval niet, dat in dat proces-verbaal zijn verklaringen op objectieve wijze zijn weergegeven; het maakt dat zelfs niet aannemelijk.

Zaak winkelier B.

In deze zaak was het verwijt van den Minister in de Kamer:

„onrechtmatige arrestatie in een van den aanvang af als civielrechtelijk te onderkennen financieele quaestie, waarbij klaarblijkelijk de bedoeling heeft voorgezet door vrijheidsberoving pressie tot oplossing der quaestie in een bepaalde richting te beïnvloeden”.

In zijn nota gebruikt de Minister het woord „onrechtmatig” niet. Wel noemt hij de arrestatie „kennelijk volkomen onnoodig” en „niet anders..... dan een poging tot intimidatie”, terwijl hij er eveneens bij blijft, dat het hier kennelijk een civiele zaak gold, waarbij van een strafbaar feit geen sprake was.

In zijn contra-memorie aan het Ambtenarengerecht heeft de Minister verder aan wachtmeester VAN DEN BERG zwaar aangerekend, dat deze heeft verklaard aanhouding, voorgeleiding en ophouding te hebben verricht met voorkennis en op last van den officier van justitie. De Minister wees er op, dat Mr. VAN DER BURG voorkennis of overleg met betrekking tot onderzoek, aanhouding, voorgeleiding en ophouding uitgesloten achtte. Vergelijkt men hiermee nu de getuigenverklaringen voor het Ambtenarengerecht van DE GIER en van Mr. VAN DER BURG zelf, dan krijgt men hierop een eenigszins anderen kijk. DE GIER verklaarde daar:

„dat hij op 8 Maart 1938 met den marechaussee VAN REE bij den substituut-officier van justitie Mr. VAN DER BURG is geweest; dat hij toen eigenlijk kwam om over het onderzoek tegen de beide pastoors te spreken, doch toen eveneens de verduistering door B. ter sprake heeft gebracht; dat weliswaar v. d. BERG met het onderzoek in de zaak B.

was belast, doch dat hij — getuige — als waarnemend-brigadecommandant de zaak met den officier heeft besproken; dat hij den genoemden officier ook verteld heeft, waarover het bij de zaak B. ging; dat hij zich herinnert, dat de officier toen gezegd heeft: onderzoek het maar en stel hem zoo noodig in verzekering; dat hij — getuige — ook thans nog niet inziet dat de zaak B. een zuiver civielrechtelijke kwestie was;”

en Mr. VAN DER BURG verklaarde:

„dat alleen in het geval B. wellicht iets gebeurd is zonder zijn — getuige's — voorkennis, althans zonder dat hem de finesses van de zaak bekend waren; dat het wel mogelijk is dat het parket bij zijn afwezigheid is opgebeld; dat overigens de zaak B. hem geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen gaf; dat dergelijke dingen wel meer gebeuren;” en verderop: „dat hij — getuige — wat de zaak B. betreft, het zich niet herinnert doch ook niet onmogelijk acht, dat hij tegen DE GIER zou hebben gezegd, dat B., indien er termen voor waren, in verzekering moest worden gesteld en anders na het hooren moest worden vrijgelaten;”.

Hieruit wordt wel aannemelijk, dat althans een zekere mate van overleg vóór de aanhouding heeft plaats gehad. De eerst zeer positieve, later eenigszins aarzende verklaringen van Mr. VAN DER BURG omtrent den last tot heenzending van B. zijn in de nota van den Minister reeds verwerkt.

Betrof nu inderdaad de zaak B. een van den aanvang af als civielrechtelijk te onderkennen quaestie? Eén lid der Commissie beantwoordt deze vraag zonder aarzeling bevestigend. De meerderheid der Commissie acht dit evenwel op zijn minst genomen twijfelachtig. B. had immers ziekengeld voor het meisje G., dat vroeger in zijn dienst was, geïnd en niet afgedragen. Dit feit zou werkelijk verduistering kunnen opleveren; of dit het geval is, hangt af van de inderdaad civielrechtelijke vragen, of B. het recht had de ziekenhuiskosten op mej. G. te verhalen en of hij in dat geval deze vordering mocht compenseren met zijn schuld aan haar ter zake van het door hem geïnde ziekengeld. Over deze vragen kan wellicht verschil van meening bestaan. Doch dit stempelt de zaak als geheel nog niet tot een zuiver civielrechtelijke.

Niettemin meent de geheele Commissie, dat arrestatie (juister: ophouding) van B. achterwege had behooren te blijven. De zaak had ook zonder zijn ophouding tot klaarheid gebracht kunnen worden. Van de zijde der marechaussee is de vrees uitgesproken, dat B. bij vrijlating getuigen zou gaan bewerken. Het is aan de Commissie niet gebleken, welke getuigen hier bedoeld zijn en of er voor zulk „bewerken” inderdaad gevaar bestond. Overigens blijkt uit de geciteerde getuigenverklaring van Mr. VAN DER BURG, dat deze op de arrestatie geen aanmerking heeft gemaakt en dat „dergelijke dingen” wel meer gebeuren. Het is dan ook een bekend feit, dat klachten over te spoedige arrestatie wel meer voorkomen, ook in het ressort van het gerechtshof te 's-Hertogenbosch. De aanmerking, waartoe deze zaak de Commissie aanleiding geeft, richt zich dan ook niet alleen tegen de brigade Oss.

Zaak arbeider W.

Hier was de aanmerking van den Minister op 7 April 1938 de volgende:

„gegronde verdenking van mishandeling van een persoon, verdacht van overtreding der Vuurwapenwet, ten einde hem tot bekentenis te brengen”.

De Minister voegde daaraan toe, dat deze zaak nog in onderzoek was, zoodat de zekerheid, dat de bedoelde mishandeling inderdaad was gepleegd, niet bestond. Niettemin maakte zijn ernstige, zij het met dit voorbehoud geuite, beschuldiging indruk. De Commissie betreurt het, dat de Minister dit onbewezen feit destijds heeft vermeld. Blijkens de nota heeft het ingestelde onderzoek geen bewijs opgeleverd, wel eenige aanwijzingen, die ten gunste van de marechaussee, die de mishandeling

met nadruk ontkennen, zouden kunnen pleiten. De Commissie acht het de moeite waard deze aanwijzingen te vermelden. In de getuigeverklaring van majoor VAN EVERDINGEN voor het Ambtenarengerecht komt nl. de volgende passage voor:

„dat omtrent de mishandeling van W. de geheele brigade is gehoord; dat ieder echter pertinent heeft ontkend aan een eventuele mishandeling van W. te hebben deelgenomen of daarbij tegenwoordig te zijn geweest; dat niet werd ontkend dat W. een nacht is vastgehouden; dat daarvoor echter ook naar getuige's meening voldoende grond aanwezig was; dat na 1 Juni 1938 naar de beweerde mishandeling van W. een korpsonderzoek is ingesteld; dat bij dit korpsonderzoek wel derden — ook W. — zijn gehoord; dat W. hem — getuige — toen o. m. verklaard heeft dat hij — W. — nooit er aan gedacht zou hebben aangifte van de mishandeling te doen als de agent van politie VELDKAMP niet bij hem was geweest; dat hem (getuige) voorts gebleken is dat W. onmiddellijk na de beweerde mishandeling 10 K.M. naar zijn werk heeft gefietst; dat hij (getuige) W. met het geheele personeel der brigade heeft geconfronteerd doch W. niemand heeft herkend; dat W. voorts VAN REE heeft aangewezen als de marechaussee die hem binnengelaten had, doch zulks niet het geval is geweest; dat W. verklaard heeft bij de mishandeling te hebben geschreeuwd; dat v. d. H. tegen den rijksrechercheur wel verklaard heeft in den nacht van de beweerde mishandeling klappen van deuren te hebben gehoord doch overigens niets bijzonders; dat hij getuige geconstateerd heeft dat in de cel van v. d. H. zelfs een gewoon gesprek, dat elders in de vroegere stal wordt gevoerd, duidelijk verstaanbaar is”.

Blijkens zijn nota is de Minister overigens met het Ambtenarengerecht van meening, dat in deze zaak in ieder geval onjuist is gehandeld: het ophouden gedurende den nacht was ongemotiveerd. De Commissie deelt deze meening. Hoewel de verklaring, die W. gaf van het feit, dat onder zijn matras een geladen revolver en gesmokkeld cigarettenspapier was aangetroffen, geheel onaannemelijk was — hij beweerde ze te hebben gevonden — en er, met het oog daarop, reden kon zijn om een nader onderzoek naar zijn gedragingen in te stellen, is aan de Commissie niet gebleken, dat de marechaussee van den tijd, gedurende welken W. in de kazerne werd opgehouden, gebruik heeft gemaakt om getuigen te hooren of andere onderzoekingen te verrichten.

Contact met het korpscommando en met de brigade zelf.

Alvorens in te gaan op 's Ministers beschouwingen omtrent den genomen maatregel „in het licht der feiten, omstandigheden en gedragingen”, acht de Commissie het noodig aandacht te besteden aan het contact tusschen den Procureur-generaal en de officieren der Koninklijke Marechaussee. Zij is de overtuiging toegedaan, dat dit contact veel te wenschen heeft overgelaten, niet alleen in de zaak Oss, doch ook in het algemeen. Dat het contact in het algemeen onvoldoende was, kan tot op zekere hoogte verklaren, hoewel niet rechtvaardigen, dat ook in de zaak Oss niet tijdig aanraking is gezocht met het korpscommando.

Als getuige voor het Ambtenarengerecht heeft majoor VAN EVERDINGEN, die met ingang van 1 Maart 1938 was benoemd tot divisie-commandant te Maastricht, medegedeeld, dat hij op 10 Maart d.a.v. zijn opwachting is komen maken bij den Procureur-generaal; „dat toen — niettegenstaande hij (getuige) meermalen vroeg of de Procureur-generaal iets had — geen dienstzaken zijn besproken, doch slechts een kwartier over koetjes en kalfjes is gepraat; dat de Ossche brigade bij dit gesprek niet is genoemd”. De Commissie is niet in de gelegenheid geweest den Procureur-generaal naar de juistheid van deze mededeeling te vragen. Voor zoover zij kan nagaan, heeft deze laatste in zijn zeer uitvoerige getuigeverklaringen zich hierover niet uitgelaten.

Twee uitlatingen van den Procureur-generaal verdienen in

dit verband nog bijzondere aandacht. In de eerste plaats zou hij volgens de verslagen in verschillende couranten (het proces-verbaal bevat hieromtrent niets) blijkens de mededeeling van getuige majoor VAN EVERDINGEN ongeveer hebben gezegd: „Ik heb geen dienstzaken met u besproken, omdat ik samenwerking met uw voorganger onmogelijk achtte en ik geen reden had te verwachten, dat u anders zoudt zijn dan hij.” Deze uitlating is te vreemd om op fantasie te berusten. En in de tweede plaats moet de Procureur-generaal — wederom volgens de verslagen in verschillende bladen — verklaard hebben, dat hij in het begin van 1937 aan den Minister van Justitie had gerapporteerd in dezen geest: „Er zitten daar honderden marechaussees in het zuiden en ik kan met deze menschen niet samenwerken.” De Commissie is van oordeel, dat deze uitlatingen, indien zij juist zijn weergegeven — hetgeen men, nu zij niet officieel zijn genoteerd, niet zonder voorbehoud mag aannemen —, gevoegd bij de wél in het proces-verbaal opgenomen verklaring van majoor VAN EVERDINGEN, dat niet over dienstzaken gesproken is, niet wijzen op een ernstigen wil van de zijde van den Procureur-generaal tot samenwerking met de marechaussee. Het staat wel vast, dat de verhouding tusschen den vorigen divisie-commandant en den Procureur-generaal slecht was; doch dit mocht geen aanleiding zijn om ook met zijn opvolger niet over dienstzaken te willen spreken. De Commissie laat hierbij in het midden de vraag, aan wien de slechte verhouding tusschen den Procureur-generaal en den vorigen divisie-commandant te wijten was. Aan het bestaan van die slechte verhouding twijfelt zij niet, gezien de verklaring van den heer BOELLAARD als getuige voor het Ambtenarengerecht („dat de verhouding tusschen hem — getuige — en den Procureur-generaal slecht was”) enerzijds en de scherpe critiek (niet in het proces-verbaal opgenomen, doch met verschillende bijzonderheden in een aantal courantenverslagen vermeld), welke de Procureur-generaal, eveneens als getuige, op den heer BOELLAARD heeft geoefend, anderzijds.

Wat het contact met de officieren der Koninklijke Marechaussee in de zaak Oss zelf betreft heeft de heer BOELLAARD als getuige voor het Ambtenarengerecht verklaard en tegenover de Commissie op 19 Mei 1939 herhaald, dat de Procureur-generaal nimmer tegenover hem klachten over de Ossche brigade heeft geuit. Deze verklaring heeft slechts betrekking op het tijdvak tot 1 Maart 1938, aangezien de heer BOELLAARD met ingang van dien datum werd gepensionneerd. Alle zaken, welke den Procureur-generaal aanleiding hebben gegeven tot zijn ernstige critiek op de brigade Oss, vallen in het tijdperk tusschen 1 Maart en 1 April 1938, met uitzondering evenwel van die betreffende de zg. fraude bij de jeugdwerkverschaffing. Deze laatste zaak viel in October en November 1937. Zij had den Procureur-generaal aanleiding gegeven den substituut-officier op te dragen, aan de brigade aan te zeggen, dat zij zich voortaan van onderzoeken, waarin de gemeente Oss of haar organen waren betrokken, moest onthouden. Had het nu niet voor de hand gelegen van deze ongewone opdracht aan den divisie-commandant althans mededeeling te doen? Dit is echter niet gebeurd; ook aan den districtscommandant is daarvan niets gemeld. De Commissie betreurt dit.

Op 1 Maart 1938 kwam majoor VAN EVERDINGEN in functie als nieuwe divisiecommandant. Ook hem werd blijkens zijn getuigeverklaring van de critiek op de behandeling van de jeugdwerkverschaffingszaak en van de in verband daarmee gegeven opdracht niets medegedeeld. Toen vervolgens bij den Procureur-generaal in den loop van de maand Maart ernstige bedenkingen tegen handelingen van personeel der brigade Oss rezen, vernam majoor VAN EVERDINGEN ook daarvan niets. Eerst bij de bespreking ten parkette te 's-Hertogenbosch op 1 April werden hem „de vele ernstige beschuldigingen tegen de brigade” medegedeeld.

Ook de districtscommandant bleef blijkens zijn getuigeverklaring van dit alles onkundig. Deze heeft verklaard:

„dat hem eenmaal een klacht over een vermoedelijke mishandeling te Berchem heeft bereikt en dat hij eenmaal

een onderhoud met den procureur-generaal te 's-Hertogenbosch heeft gehad naar aanleiding van een klacht over den inspecteur van politie te Oss, bij welk onderhoud de procureur-generaal had gezegd, dat ook van de zijde der marechaussee de samenwerking met de gemeente-politie te wenschen overliet; dat hem overigens vóór April 1938 geen klachten over de Ossche brigade hadden bereikt."

Ook de opdracht om geen onderzoeken meer in te stellen met betrekking tot de gemeente Oss enz. is hem niet medegedeeld. Was zulk een mededeeling strikt genomen niet noodzakelijk, het had getuigd van den wil tot samenwerking, indien zij wél geschied ware. Voor de conferentie op 1 April is de districtscommandant, voor zoover de Commissie kan nagaan, niet uitgenoodigd. De ontneming, zij het ook tijdelijk, van de opsporingsbevoegdheid aan de onder hem ressorteerende brigade moet dezen officier dan ook wel pijnlijk hebben getroffen.

Vóórdat de reeds genoemde conferentie plaats had, heeft de Procureur-generaal in een reeks van brieven — uit de nota en de overlegde stukken blijkt van ten minste 5 zulke brieven, nl. d.d. 24, 25, 26, 29 en 30 Maart — den Minister van Justitie ingelicht over de handelingen van het personeel der brigade Oss en over de opmerkingen, waartoe deze hem aanleiding gaven. Het verstrekken van deze inlichtingen aan den Minister behoort tot de taak van den Procureur-generaal. Echter spreekt de Commissie er haar leedwezen over uit, dat hij het niet noodig geacht heeft de officieren der Koninklijke Marechaussee eveneens op de hoogte te brengen. Zijn bezwaren tegen de wijze, waarop het opsporingsonderzoek in verschillende zaken was verricht, richtten zich immers niet tegen deze laatste, doch alleen tegen de brigade Oss. Zeker bij een hiërarchisch geordend korps als de Koninklijke Marechaussee had mededeeling van ernstige grieven tegen ondergeschikte leden van dat korps aan hun meerderen niet achterwege behooren te blijven. De Commissie ziet hierbij geenszins over het hoofd, dat de onderofficieren der Koninklijke Marechaussee als hulpofficieren van justitie óók rechtstreeks ondergeschikt zijn aan den officier van justitie en daarmee weer aan diens chef, den Procureur-generaal. Dit zelfde geldt van de commissarissen van politie. Wanneer nu bij den Procureur-generaal ernstige bezwaren rijzen tegen een commissaris van politie, zou men er toch terecht aanmerking op kunnen maken, indien hij wél den Minister van Justitie adviseerde tot ingrijpende maatregelen tegen dien commissaris, doch naliet den burgemeester van zijn grieven op de hoogte te brengen. Overigens gaat deze vergelijking nog in zoverre mank, dat de commissarissen van politie tegenover den burgemeester in een minder ondergeschikte verhouding staan dan de onderofficieren der Koninklijke Marechaussee tegenover hun officieren.

Op 1 April 1938 heeft de Minister van Justitie tot zijn ingrijpen besloten. Zijn maatregel lag inderdaad op het terrein, waarop hij zelfstandig bevoegd was. Wel zou de tijdelijke ontneming van de opsporingsbevoegdheid tot een onhoudbaren toestand hebben geleid, indien de Minister van Defensie zijn toestemming niet had gegeven tot overplaatsing van het personeel, doch deze toestemming was — blijkbaar mondeling — verkregen. Echter heeft de Minister van Justitie het wenschelijk geacht eerst nog den inspecteur der Koninklijke Marechaussee en den divisie-commandant in de gelegenheid te stellen eventuele bezwaren tegen zijn maatregel kenbaar te maken. Daartoe diende de conferentie van 1 April. Naar het oordeel van de Commissie had zulk een bespreking reeds in een eerder stadium behooren plaats te vinden.

Dit laatste is ook daarom van belang, omdat de beide officieren blijkbaar nog niet één dag tijd hebben gehad om zich een oordeel over de zaak te vormen. In de Kamer verklaarde de Minister op 7 April 1938 (*Handelingen* bladz. 1510): „Ik heb alle dossiers persoonlijk nauwkeurig bestudeerd. Ik heb dat niet gedaan en masse, achteraf, zoodat ik het nauwelijks meer kon verwerken, al zou ik heele nachten niet naar bed gaan, maar van het moment af, dat ik het gevoel had, dat er iets niet in orde was, heb ik mij geregeld dagelijks

laten inlichten en mij de stukken laten voorleggen om à jour te blijven." Het heeft de Commissie verwonderd, dat aan de officieren niet meer tijd is gelaten om hun oordeel rustig te overwegen. Zij beschikt niet over het rapport, dat Mr. MASSINK van het onderhoud heeft opgemaakt en kan niet nagaan, of van de zijde der officieren uitstel voor beraad gevraagd is. Echter houdt zij rekening met de mogelijkheid, dat zulk een uitstel, indien het verzocht mocht zijn, niet zou zijn toegestaan: de Minister had immers zijn maatregel telegrafisch aan den Procureur-generaal medegedeeld en deze maakte dan ook bezwaar tegen het voornemen van majoor VAN EVERDINGEN om daarvan eerst den volgenden morgen aan de brigade mededeeling te gaan doen.

Het heeft op de Commissie een onaangename indruk gemaakt, dat de Minister zijn besluit reeds had genomen voordat de beide officieren geraadpleegd waren. Wel had de Minister met den Procureur-generaal afgesproken, dat deze zijn nadere beslissing zou vragen, wanneer in de gedachtenwisseling met hen punten naar voren zouden komen, die aanleiding zouden kunnen geven tot herziening van 's Ministers aanvankelijk standpunt, doch het ware juist geweest, indien de Minister de beslissing tot na afloop van de bewuste conferentie had uitgesteld teneinde van het daar besprokene rustig kennis te nemen. De meerderheid der Commissie kan in ieder geval niet inzien, dat het ontnemen van de opsporingsbevoegdheid, indien dit al noodig was, met zoodanigen spoed moest geschieden, dat het geen dag en geen nacht kon worden uitgesteld.

Overigens merkt de Commissie op, dat de beide officieren, die aanvankelijk blijkbaar de zienswijze van den Minister en den Procureur-generaal deelden, binnen zeer korten tijd tot andere gedachten zijn gekomen. Daaruit blijkt, dat hun aanvankelijke houding niet van een gefundeerd eigen inzicht getuigt. Als verontschuldiging hiervoor moge de Commissie overigens aanvoeren, dat zij bij de conferentie op 1 April sterk onder den indruk moeten hebben verkeerd van de voorlichting van den Procureur-generaal, terwijl zij de brigade zelf niet hadden kunnen hooren. De Procureur-generaal was, in tegenstelling tot de beide officieren, reeds dagenlang van alle bijzonderheden op de hoogte en hij was rotsvast overtuigd, dat aan de „terreur en domheidsmacht", zooals hij het in zijn brief van 30 Maart aan den Minister (aangehaald in de contra-memoriam in eersten aanleg) uitdrukte, van de brigade Oss een einde moest worden gemaakt.

De Commissie kan deze laatste uitdrukking van den Procureur-generaal niet citeeren zonder op te merken, dat woorden van deze strekking haars inziens achterwege hadden behooren te blijven. De Procureur-generaal moge overtuigd zijn geweest van de juistheid van zijn eigen zienswijze, hij moge terecht aanmerking hebben gemaakt op sommige handelingen van personeel der brigade Oss, met deze woorden deed hij haar onrecht aan. Tot haar genoegen heeft de Commissie dan ook gezien, dat de Minister noch het woord „terreur", noch het woord „domheidsmacht" in zijn nota heeft overgenomen.

Na de vraag, of het contact met de officieren der Koninklijke Marechaussee niet anders en eerder had behooren plaats te vinden, moet nog de vraag besproken worden, of niet de leden der brigade Oss zelf in de gelegenheid hadden moeten worden gesteld om zich te verantwoorden, voordat de Minister een maatregel nam, dien zij als een straf moesten aanvoelen en dien zij dan ook als zoodanig hebben opgevat. De Commissie meent ook deze vraag bevestigend te moeten beantwoorden. Zij hangt in zoverre samen met de vorige, dat de beide gehoorde officieren, indien hun daartoe tijd gelaten ware, zich in verbinding hadden kunnen stellen met den districtscommandant en, eventueel door diens bemiddeling, ook met de brigade zelf. Nu is dit achterwege gebleven.

De Minister legt er in zijn nota nog eens den nadruk op, dat hij tot zijn oordeel is gekomen op grond van de te zijner beschikking staande stukken, welke voor het overgrote gedeelte bestonden uit verbalen en rapporten van de brigade zelf. Over de beteekenis van de uitdrukking „voor het overgrote deel"

kan men wellicht van meening verschillen. Onder deze stukken bevonden er zich in ieder geval een belangrijk aantal, welke de marechaussee niet kende en waartegen zij zich dus niet kon verweren. Daarbij waren naast rapporten van Rijksrechercheurs ook rapporten van den burgemeester van Oss, waarvan althans dat omtrent de arrestatie van VAN DEN H. ten deele onjuist is gebleken; schriftelijke uiteenzettingen van Mr. VAN DER BURG, welke juistheid op meer dan één punt in twijfel kan worden getrokken, en waarvan de onjuistheid althans op één belangrijk punt is komen vast te staan; en de ernstige klacht met bijbehorende processen-verbaal omtrent de beweerde mishandeling van W., waarvan het latere onderzoek geen enkel bewijs heeft opgeleverd. Mededeelingen van de marechaussee hadden op deze punten reeds dadelijk een ander licht kunnen werpen. Eveneens was het mogelijk, dat nadere inlichtingen van de zijde der brigade ook over haar eigen werk den Minister een anderen kijk hadden gegeven op de qualiteiten daarvan.

Dat voor het hooren van leden der brigade geen tijd was, kan in geen geval worden tegengeworpen. Ten minste een week lang heeft de Procureur-generaal immers bijna dagelijks brieven over de brigade aan den Minister geschreven. In al dien tijd is echter geen van haar leden gehoord, met uitzondering van DE GIER, wiens verhoor, dat — voorzover de Commissie kan nagaan — vrijwel uitsluitend heeft geloopt over de zaak tegen de beide pastoors, hierboven reeds besproken is. Hier is niet alleen de Procureur-generaal, doch ook de Minister in zijn streven om te waken voor de rechtszekerheid van de burgers naar de overtuiging van de meerderheid der Commissie in gebreke gebleven al het mogelijke te doen om ook aan de onder hem ressorteerende ambtenaren recht te doen wedervaren.

Verhouding tusschen Rijks- en gemeentepolitie te Oss.

Dit onderwerp geeft de Commissie slechts tot enkele korte beschouwingen aanleiding.

Het is duidelijk, dat de verhouding tusschen de beide politiekorpsen te Oss slecht was. De burgemeester wijt dit aan de marechaussee, de marechaussee zoekt de schuld in hoofdzaak bij de gemeentepolitie met inbegrip van den burgemeester.

Op bladz. 41 van zijn nota schrijft de Minister, dat hem, behalve uit hetgeen was gebleken bij sommige onderzoekingen, ook nog uit andere voorbeelden bekend was, dat met name de verhouding tusschen den toenmaligen brigadecommandant en den burgemeester niet was, zooals zij behoorde te zijn. Naar aanleiding hiervan heeft de Commissie den Minister gevraagd, welke andere voorbeelden hier waren bedoeld. In antwoord op deze vraag verwees de Minister in de eerste plaats naar de contra-memoriam aan het Ambtenarengerecht en verder naar de bijlage van het klaagschrift van opperwachtmeester CURFS. Bij dit laatste stuk teekende de Minister aan, dat de burgemeester van de gebeurtenissen, van welke de opperwachtmeester hem een grief maakt, een geheel andere lezing geeft. Van deze andere lezing deed de Minister aan de Commissie mededeeling.

De Commissie heeft de beide lezingen vergeleken. Zij verschillen inderdaad op belangrijke punten zeer sterk, staan hier en daar zelfs lijnrecht tegenover elkaar. De Commissie kan niet nagaan, welke lezing de juiste is, al wil zij wel opmerken, dat die van den burgemeester haar op sommige punten aannemelijker voorkomt dan die van den brigadecommandant. Het schijnt haar overigens niet noodig op al deze punten, welke ook voor 's Ministers beslissing slechts van ondergeschikte beteekenis kunnen zijn geweest, nader in te gaan; zij heeft dan ook noch de bijlage bij het klaagschrift van CURFS, noch de uiteenzettingen van den burgemeester daarover in haar Verslag opgenomen. Evenmin acht zij het noodig de enkele feiten, genoemd in de contra-memoriam, te bespreken.

De genomen maatregel in het licht der feiten, omstandigheden en gedragingen.

Gelijk uit het voorgaande is gebleken, is de Commissie van oordeel, dat leden van het personeel der brigade Oss bij hun

opsporingsonderzoek in verschillende zaken fouten hebben gemaakt.

De meerderheid der Commissie acht deze fouten evenwel van niet zeer ernstigen aard. Zeker kan men niet van de brigade Oss verklaren, dat zij „op hol geslagen” is, zooals de Minister (zij het met de toevoeging: althans in haar leiding) in de Kamer zeide, doch in zijn nota niet herhaalde. Niettemin was er voor den Minister aanleiding om te overwegen, welke maatregelen konden worden genomen om herhaling van de begane fouten te voorkomen.

Naar het oordeel van de meerderheid der Commissie was het niet noodig geweest, aan de brigade Oss tijdelijk haar bevoegdheid tot opsporingsonderzoek te ontnemen. Deze maatregel stond niet in een juiste verhouding tot de begane fouten. Hoewel niet als een straf bedoeld, maakte hij den indruk van een ernstige disqualificatie van de geheele brigade, waaronder alle leden der brigade, ook zij op wie de Minister geenerlei aanmerking had, moesten lijden. Naar de meening der meerderheid had de Minister kunnen volstaan met een waarschuwing aan die leden der brigade, tegen wier optreden hij bezwaren had, gepaard gaande met het bevorderen van een meer doeltreffende leiding en een beter toezicht. Zij betreurt het, dat geen ernstige poging is gedaan om langs dezen weg de zaak tot oplossing te brengen. Het verhoor van DE GIER beschouwt zij in ieder geval niet als een ernstige poging in deze richting, al ware het slechts omdat DE GIER geen brigadecommandant was. Leiding en toezicht zouden hebben kunnen worden uitgeoefend zoowel door den districtscommandant, die echter in de geheele zaak niet is gekend, als door den substituut-officier van justitie. Zou na eenigen tijd gebleken zijn, dat hiermee niet kon worden volstaan, dan hadden enkele leden der brigade alsnog kunnen worden overgeplaatst. Voor overplaatsing van de geheele brigade bestond onvoldoende aanleiding. Dat er bij de geheele brigade een verderfelijke mentaliteit zou hebben bestaan, acht de meerderheid in elk geval niet bewezen. Onjuist acht zij dan ook de beschouwing van den Procureur-generaal, die (blijkens de contra-memoriam in eersten aanleg) na een scherpe critiek op de voornaamste leden der brigade schreef: „Over de vijf andere leden dezer brigade heb ik geen gegevens, zij zijn echter gevormd in deze school en zoo zij nog niet zijn bedorven, op weg om zulks te worden.”

Eén lid der Commissie, dat reeds meermalen van een afwijkende meening heeft blijk gegeven, zonder het noodig te achten die meening overal te motiveeren, is van oordeel, dat de tekortkomingen van leden der brigade ernstig genoeg waren om den genomen maatregel ten volle te rechtvaardigen. Naar zijn meening had met een minder ingrijpenden maatregel ook niet kunnen worden volstaan. De tijdelijke ontneming van de opsporingsbevoegdheid moge door de daarbij betrokkenen als een straf gevoeld zijn, zij was niet als zodanig bedoeld. Bovendien heeft de brigade zelf de uitwerking van 's Ministers maatregel verergerd door min of meer demonstratief binnen de kazerne te blijven en zelfs geen surveillance-diensten meer te verrichten — hetgeen wellicht begrijpelijk, doch in strijd met de bedoeling van den Minister was. Bij de beoordeeling van den maatregel moet men voorts rekening houden met de omstandigheid, dat er in de gemeente Oss ten gevolge van het optreden van de marechaussee een enigszins zenuwachtige stemming heerschte. Dit kwam o. a. hierin tot uiting, dat de vader van één der jongens, die de marechaussee wilde hooren, zich deswege tot den burgemeester wendende, de brigade aanduidde als de „Gestapo”, en dat het hoofd van één der meisjesscholen den burgemeester om bescherming vroeg voor het geval de marechaussee zich aan haar school mocht vervoegen om leerlingen een verhoor af te nemen. Zelfs was er sprake van een protestvergadering tegen de handelwijze der marechaussee. De genomen maatregel was bij uitstek geschikt om de rust te doen wederkeeren.

Loopen op dit punt de meeningen dus uiteen, de geheele Commissie twijfelt er niet aan, dat de Minister, toen hij zijn maatregel nam, van de noodzakelijkheid daarvan overtuigd was.

Uit niets is haar gebleken, dat hij bij het nemen van zijn maatregelen andere bedoelingen zou hebben gehad dan het bevorderen van wat hij beschouwde als een juiste uitoefening van de opsporingstaak der politie. Aan de goede trouw van den Minister twijfelt zij dan ook niet. Wel meent zij op grond van de haar ten dienste staande gegevens, dat in de zaak van den H. het onderzoek had behooren te zijn voortgezet, doch deze meening behoeft geenszins tot de conclusie te leiden, dat de Minister zijn maatregel genomen zou hebben teneinde hervatting van dit onderzoek onmogelijk te maken. De Commissie is integendeel overtuigd, dat de Minister voor zulk een hervatting geen aanleiding zag, al denkt zij zelve hierover aanvankelijk anders.

Een overeenkomstige overweging geldt voor de zaak tegen pastoor B., waarin de gegevens, welke de Commissie te harer beschikking heeft, overigens zoo onvolledig zijn, dat zij zich over de al of niet wenschelijkheid van verder onderzoek geen oordeel kan vormen. Dat eenig opzet om een hervatting van het onderzoek in deze zaak te voorkomen bij den Minister heeft voorgezeten schijnt haar echter evenzeer onaannemelijk.

Deel II en deel III der nota.

Voor zoover de Commissie dit noodig achtte, heeft zij reeds in het voorgaande het een en ander gezegd over de samenwerking tusschen Rijks- en gemeentepolitie te Oss en over het optreden van den Procureur-generaal en de officieren der Koninklijke Marechaussee. Overigens geven de beschouwingen van den Minister in deel II en deel III van zijn nota haar geen aanleiding tot opmerkingen van beteekenis. Zij acht het daarom niet noodig op deze beide deelen nader in te gaan.

Wel moet de Commissie nog een oogenblik stilstaan bij een punt, dat niet in 's Ministers nota is behandeld. Een van de leden der Kamer heeft nl. aan de Commissie medegedeeld het volgende van zeer betrouwbare zijde vernomen te hebben:

Enkele dagen vóór de behandeling van de zaken der marechaussee door den Centralen Raad van Beroep zou 's Ministers raadsman, Mr. MELJES, zich naar 's Hertogenbosch hebben begeven om den getuige Mr. VAN DER BURG — wiens oproeping door de wederpartij om als getuige voor den Centralen Raad te verschijnen toen reeds bekend was — te hooren. Mr. VAN DER BURG zou aanvankelijk geweigerd hebben zich vóór de behandeling tegenover één der partijen uit te laten. Hem zou toen uitdrukkelijk zijn gelast te verschijnen ten parkette van den Procureur-generaal, waar hij dezen en den heer MELJES aantrof. Hem zou toen gezegd zijn, dat hij als „regeeringsambtenaar” verplicht was alle gevraagde inlichtingen te geven, waarna de twee heeren alle mogelijke quaesties ter sprake brachten, die voor den Centralen Raad zouden kunnen worden behandeld. Mr. VAN DER BURG zou hiertegen hebben geprotesteerd, zeggende, dat hij als getuige onafhankelijk, naar eigen zienswijze, zijn verklaring zou moeten afleggen.

Het lid, dat deze mededeeling aan de Commissie deed, voegde daaraan toe, dat hij deze niet van Mr. VAN DER BURG had vernomen.

De Commissie deelde in haar brief van 11 April aan den Minister mede hetgeen haar ter oore was gekomen, en verzocht te mogen vernemen of deze mededeeling geheel of gedeeltelijk juist was. Indien een bespreking, als hier bedoeld, mocht hebben plaats gehad — zoo vroeg zij —, wat is daarvan dan het doel geweest en wat is bij die gelegenheid besproken? Is het juist, dat Mr. VAN DER BURG aanvankelijk heeft geweigerd, en zoo ja, op welken grond?

Hierop antwoordde de Minister als volgt:

„Op 28 November 1938 heeft mijn gemachtigde — niet mijn raadsman — Mr. MELJES zich naar 's Hertogenbosch begeven, teneinde in verband met de op handen zijnde mondelinge behandeling van de Ossche zaak bij den Centralen

Raad van Beroep een aantal punten te bespreken met den Procureur-Generaal, fungerend Directeur van Politie, aldaar. Gedurende deze bespreking bleek, dat het wenschelijk was aan Mr. VAN DER BURG nog een paar inlichtingen te vragen omtrent bepaalde posita in de klaagschriften in hooger beroep, betreffende beweerdelijk door hem gegeven opdrachten of aan hem gedane mededeelingen. Tevens stelde Mr. MELJES er prijs op van Mr. VAN DER BURG te vernemen of hij persisteerde bij een paar door hem in eersten aanleg afgelegde verklaringen, welke juistheid door de klagers werd aangevochten. Dit zijn de aangelegenheden, welke, zooals hierna blijkt, tenslotte zijn besproken.

Te dien einde heeft toen de Procureur-Generaal Mr. VAN DER BURG te zijnen parkette ontboden.

Aanvankelijk maakte Mr. VAN DER BURG bezwaar om te treden in een gesprek over de Ossche kwestie en wel om tweeërlei reden. In de eerste plaats stond deze zaak hem, naar hij verklaarde, in het algemeen in hooge mate tegen en in de tweede plaats achtte hij het minder juist, nu hij door de klagers als getuige was opgeroepen, met den gemachtigde van verweerder ter zake een bespreking te voeren.

Mr. MELJES merkte toen hiertegenover op, dat hij zich deze bedenkingen tot op zekeren hoogte kon begrijpen, maar dat naar zijn meening Mr. VAN DER BURG de zaak toch niet alleen van zijn persoonlijk standpunt mocht bezien, doch als Officier van Justitie aan den Minister bevoorwaardelijk de medewerking zou kunnen onthouden, die hij redelijkerwijze vermocht te geven. Bovendien, aldus Mr. MELJES, bracht de omstandigheid, dat Mr. VAN DER BURG als getuige door de klagers was opgeroepen, mede, dat ook de verweerder hem vragen zou kunnen doen stellen (artikel 92, lid 5 der Ambtenarenwet 1929).

Tenslotte stelde Mr. MELJES aan Mr. VAN DER BURG de vraag, of het niet het beste was, dat deze nu eerst eens te hooren kreeg, wat hij, Mr. MELJES, eigenlijk van hem wilde weten, dan kon hij zelf beoordeelen, of bij hem tegen het beantwoorden van die concrete vragen bezwaar bestond.

Mr. VAN DER BURG ging hiermede accoord.

Mr. MELJES heeft hem daarop medegedeeld, wat hij wenschte te vragen, waarop Mr. VAN DER BURG hem zonder bezwaren te opperen op elke vraag een antwoord gaf. Mr. MELJES verklaarde zich hiermede bevredigd."

De Commissie kan zich beperken tot de opmerking, dat zij het juist geacht zou hebben, indien het stellen van vragen aan dezen door de wederpartij opgeroepen getuige achterwege ware gebleven, al ware het slechts omdat dan de schijn zou zijn vermeden, dat van de zijde van den Minister werd getracht een getuige, die in eersten aanleg weinig stellig in zijn verklaringen was gebleken, een of andere instructie te geven voor zijn verhoor in hooger beroep.

Samenvatting en conclusies.

De Commissie heeft in hetgeen zij tot nu toe opmerkte niet alle details van de zaak Oss, noch alle punten, welke in verband daarmede aan de orde zijn gekomen, besproken. Zij is echter van oordeel, dat daarin aan de hoofdzaken en de belangrijkste details voldoende aandacht is geschonken.

Zooals op meer dan een plaats in het Verslag blijkt, betreurt de meerderheid der Commissie het, dat de Minister van Justitie heeft gemeend slechts zeer ten deele aan haar verzoek tot overlegging van stukken te kunnen voldoen, en dat zij de concrete vragen, welke beantwoording wellicht op eenige punten verdere opheldering zou hebben kunnen brengen, aan de op bladz. 7 genoemde personen, uitgezonderd den heer BOELLAARD, niet heeft kunnen stellen. Dit is uiteraard niet bevorderlijk geweest aan haar onderzoek, en heeft haar voor moeilijkheden geplaatst bij de overweging van bepaalde feiten en omstandigheden, en bij de vorming van haar oordeel daarover. Intusschen is zij niet de overtuiging toegedaan, dat deze bezwaren en moeilijkheden van dien aard zijn, dat zij tengevolge daarvan zich niet in

staat moet verklaren tot het uitspreken van een oordeel over het beleid van den Minister van Justitie.

Deze meerderheid is van gevoelen, dat de door den Minister van Justitie op 1 April 1938 getroffen maatregel ten aanzien van de brigade Oss der Koninklijke Marechaussee niet noodzakelijk was, en dat de Minister er niet in geslaagd is dien maatregel op genoegzame wijze te motiveeren.

Door leden van de brigade Oss zijn fouten begaan, maar deze rechtvaardigen niet, dat men op haar of op haar leiding van toepassing kan verklaren: zij is op hol geslagen. Wel konden die fouten aanleiding geven tot het nemen of doen nemen van maatregelen, waardoor herhaling daarvan kon worden voorkomen. Wanneer de brigade was gewaarschuwd, en deze waarschuwing was gepaard gegaan met bevordering van een meer doeltreffende leiding aan en een beter toezicht op haar arbeid, zou dit, in ieder geval voorshands, voldoende zijn geweest.

In den tijd, waarin de werkzaamheden van de brigade bij den Procureur-generaal ernstige critiek begonnen te ontmoeten, en in de periode waarin, tengevolge van berichten van den Procureur-generaal, het treffen van maatregelen bij den Minister in overweging was, heeft naar de meening van de Commissie het contact met het korpscommando veel te wenschen overgelaten, en is verzuimd de leden van de brigade in de gelegenheid te stellen zich te verantwoorden over hun daden. Dit moet te meer worden betreurd, omdat van geen enkele omstandigheid is gebleken, welke een beletsel vormde om voldoende contact met het korpscommando te onderhouden en de leden der brigade, wier werk blijkbaar tot ernstige klachten en scherpe critiek aanleiding gaf, gelegenheid te geven zich te verantwoorden. Voor zoover aan wachtmeester DE GIER wél die gelegenheid is geboden, is dit geschied op een wijze, welke niet behoorlijk was. Zoowel de voorbereiding als de uitvoering van den tegen de brigade genomen maatregel dragen dientengevolge het karakter van overhaasting.

Wat de zaak VAN DEN H. en die van de beide geestelijken betreft merkt de Commissie nog op:

1°. dat zij het betreurt, dat een verder onderzoek in de zaak VAN DEN H. achterwege is gelaten;

2°. dat inzake pastoor V. niet is gebleken van redenen, welke tot voortzetting van het onderzoek aanleiding hadden moeten geven;

3°. dat zij inzake pastoor B., bij gebrek aan voldoende gegevens, niet kan beoordeelen of er tot voortzetting van het onderzoek redenen waren.

Eén van de leden der Commissie acht den door den Minister genomen maatregel onder de toenmalige omstandigheden ten volle gerechtvaardigd. Ook dit lid betreurt intusschen, dat het contact met het korpscommando niet beter is geweest.

Ten slotte heeft de Commissie zich nog de vraag gesteld, of de geschiedenis van de zaak Oss, met inbegrip van de ervaringen, welke zij heeft opgedaan tijdens het haar door de Kamer opgedragen onderzoek, genoegzame aanleiding geeft om uit te spreken, dat een nader onderzoek (enquête) noodig of wenschelijk is voor het verkrijgen van afdoende klaarheid. Zij meent, zij het ook dat de gronden, waarop het oordeel van de leden steunt, verschillen, dat een zoodanig onderzoek, gelet op den gang en den huidige stand van zaken, niet noodzakelijk is, mede omdat het tekort aan gegevens, naar boven is gebleken, haars inziens niet van die beteekenis is, dat omtrent de hoofdzak, n.l. het beleid van den Minister, thans van een uitspraak zou moeten worden afgezien.

De meerderheid der Commissie heeft mitsdien de eer aan de Kamer voor te stellen:

1. uit te spreken, dat de feiten en omstandigheden, welke den Minister van Justitie hebben geleid tot het nemen van den maatregel van 1 April 1938 ten aanzien van de brigade Oss der Koninklijke Marechaussee, dien maatregel niet rechtvaardigen, terwijl aan hetgeen nadien is gebleken in elk geval geen motivering voor dien maatregel kan worden ontleend;

2. de nota van den Minister voor kennisgeving aan te nemen.

Eén lid der Commissie kan zich alleen met de tweede conclusie vereenigen.

Aldus vastgesteld 8 Juni 1939.

SCHOUTEN.
TILANUS.
DREES.
WENDELAAR.
SWEENS.

BIJLAGE.

RAPPORT

betreffende het onderzoek van de Heeren N. H. DE GRAAF, A. H. WOUTERS en F. VAN DEN HOUT naar de gronden der klachten betreffende fraude bij het cultureel werk voor werklozen te Oss

De Wachtmeester van de Koninklijke Marechaussee heeft ons eerst den stand van zaken uiteengezet. Het kwam in het kort hierop neer:

1°. dat de leiders R. en M. beschuldigd zijn van het zich toeëigenen van meer aardappelen, dan waarop zij recht zouden hebben;

2°. dat er voor verschillende personen voorwerpen zouden zijn vervaardigd ten koste van het werk (o. a. een konijnenhok), voor den heer A., ambtenaar ter secretarie; cementen tegels voor den Burgemeester, manden voor wethouder KEMPS);

3°. dat af en toe jongens moesten gaan werken bij particulieren;

4°. dat kunstmest van de „tuintjes” werd verkocht aan particulieren;

5°. dat jongens hadden moeten werken op het „landgoed” van den Burgemeester en dat ook andere menschen uit de werkverschaffing voor werkzaamheden op den buiten van den Burgemeester zijn gebruikt geweest.

Na deze uiteenzetting hebben wij in het bijzijn van den wachtmeester en den Brigade-Commandant der Kon. Marechaussee te Oss verschillende personen een verhoor afgenomen.

1°. Verhoor R.

Uit dit verhoor bleek, dat hij inderdaad wat aardappelen meer naar zijn eigen tehuis had laten brengen, dan de jongens meegekregen hadden. De uitdeeling aan de jongens was echter nog niet teneinde, zij zouden in de eerstkomende weken nog meer ontvangen.

Het medenemen van de voortbrengselen der tuintjes is officieel toegestaan, zoowel voor jongens als leiders, maar een bepaalde hoeveelheid per man is nooit vastgesteld. R. bekende jongens bij particulieren te hebben laten werken. Hiervan werd niets gemeld aan de arbeidsbeurs.

De werkzaamheden werden zoo door hem geregeld, dat de betrokken jongen toch het voorgeschreven aantal uren op het werkobject werkte, zoodat den jongen daarvoor ook zijn gewone volle zakgeld kon worden uitgekeerd.

R. vertelde verder, dat voorwerpen op het werk voor derden gemaakt zijn, maar dat het materiaal daarvoor door de betrokken personen vergoed is geworden of zal worden.

Vervolgens is v. d. P. verhoord, één van de jongens, die bij het cultureel werk voor werklozen te Oss waren.

Deze beweerde, dat aardappelen waren bezorgd bij M., R. en bij de kookschool.

Hij beschuldigde R. en M. van vaak niet op het werk te zijn geweest.

Hij wist echter niet, waar ze wel heen waren. (Het is gebleken, dat de leiders dan vaak naar het werkobject waren, hetgeen de jongens op de tuintjes niet konden weten.)

Volgende verhoor was de jongeman V. (16 jaar).

Hij beweerde meerdere malen bij M. thuis te hebben moeten werken aan het schoonmaken van de tennisbaan. Hiervoor had hij dan f 1,— of f 1,25 „loon" ontvangen. Hij beweerde ook eenmaal een heele week bij M. te hebben moeten werken. M. heeft dit laatste ontkend, althans sterk in twijfel getrokken.

Zekerheid had hij niet, omdat hij de regeling der werkzaamheden thuis aan zijn ouders overliet. Maar hij beweerde, dat, als een jongen heel de week niet op werkobject zou geweest zijn, hij ook geen zakgeld zou hebben ontvangen. V. beweerde, in dat geval *wel* het volle zakgeld te hebben ontvangen. V. gaf toe evenals andere jongens alle groenten mee naar huis gekregen te hebben van zijn tuintje en ook de gewone portie aardappelen, nl. 17 vat.

Volgende verhoorde was M.

M. deelde ons mede, dat hij jongens bij zich thuis en elders liet werken om iets bij te verdienen.

Wij hebben hem toen het verkeerde (het psychologisch en paedagogisch verkeerde) van deze handelwijze voorgehouden.

Daarna kwam v. d. H. aan de beurt.

Ook hij had bij M. gewerkt, maar nooit een heele week.

Als vergoeding ontving hij daarvoor f 0,50 of f 0,75 en ontving dan tevens het zakgeld voor het werkobject.

Na het verhoor van dezen persoon hebben wij een onderhoud gehad met den burgemeester en met den heer A., ambtenaar ter secretarie, administratief leider voor het cultureele werk voor werklozen.

De burgemeester heeft ons verder alle mogelijke inlichtingen verstrekt. Onder meer deelde hij ons mede, dat het aantal tuintjes was berekend op pl.m. 90 jongens, terwijl er maar pl.m. 45 waren ten tijde van den oogst. Alle 90 tuintjes zijn bebouwd geworden met groenten.

Het is verder voorgekomen, dat eenige vooraanstaande personen in de gemeente een hoeveelheid groenten ontvangen hebben.

Gezien het feit, dat er meer tuintjes bebouwd waren dan het aantal jongens, hetwelk in aanmerking kwam, voor in ontvangst nemen van groenten, is het zeer wel mogelijk, dat aan anderen dan de jongens, gewassen zijn uitgedeeld, zonder dat daarmee geraakt is aan het rechtmatige portie van iederen jongen.

Naar ons ook door de verhoorde jongens is medegedeeld, zijn met hun medeweten bijv. roode koolen uitgedeeld aan steuntrekkers.

De burgemeester deelde ons ook mee, dat aan de kookschool ten bate van den opleidingscursus voor dienstboden groenten en aardappelen zijn geleverd van de tuintjes, hetgeen ten volle rechtmatig was.

Tenslotte wees de burgemeester er ook op, dat, terwijl de groenten door iederen jongen op eigen terrein verbouwd werden, de aardappelen op eenige (drie) gemeenschappelijke terreinen werden geteelt. Dit te weten is van belang bij de beantwoording van de vraag: of de jongens met recht kunnen volhouden, dat de hun toekomende aardappelen aan anderen zijn uitgereikt.

Onze conclusie is de volgende:

„1. De beide leiders, die evenals de jongens van de opbrengst der tuintjes mochten profiteren, hebben inderdaad meer aardappelen mee naar huis genomen dan psychologisch en paedagogisch verstandig was tegenover de werkloze jongens. Van fraude kan hier echter geen sprake zijn. Het is wel onvoorzichtig geweest zoo te werk te gaan. Het getuigt niet van een

juiste sociale opvatting hunner taak. Van de hoeveelheden uitgedeelde producten werd door hen geen precieze aantekening gehouden. Van gemeentewege hadden hierin voorzieningen moeten getroffen zijn geweest, in het bijzonder op het critieke moment, waarop sprake was van verdeling van den oogst.

„2. Er zijn op de afdeling handenarbeid voorwerpen gemaakt voor derden. Dit geschiedde echter alleen, om den jongens een motief tot het maken van bepaalde dingen te verschaffen. Zoo heeft de burgemeester cementen plavuizen laten maken voor zijn „buiten". Deze zijn echter gelegd door een metselaar, en bijaldien niet door de jongens noch door menschen uit de werkverschaffing.

„Maar bij het maken van deze dingen, gingen de leiders administratief niet juist te werk.

„Zoo wilde de burgemeester niet, dat de tegels gemaakt werden vóór hij zelf de cement geleverd had. Dit is toch gebeurd. Maar later is de cement vergoed. Hetzelfde was de bedoeling voor het konijnenhok van den ambtenaar v. A., die inmiddels erg traag was met het nalopen van de leiders. Zoo had hij hun er op moeten wijzen, dat zijn (A.'s) schuld nog niet was aangezuiverd. De jongens wisten echter niet, dat deze voorwerpen verrekend werden; vandaar de valsche geruchten.

„3°. Het laten werken van jongens bij particulieren is op zich zelf niet onjuist. Men heeft echter daarbij niet den goeden vorm in acht genomen. De leider van het werk voor werklozen had contact moeten zoeken bij de arbeidsbemiddeling. Het laten werken bij den leider M. kon niet anders dan den indruk wekken, dat de jongens werden uitgebuit. Daardoor moest ook verbittering ontstaan, en natuurlijk werden daaruit weer lasterpraatjes geboren.

„4°. De kunstmest, die volgens getuigen van den cursus door R. aan particulieren verkocht werd, was R.'s eigendom. Het was echter fout eigen kunstmest te bewaren op dezelfde plaats als de kunstmest voor den cursus. Als daarvan iets bij derden werd bezorgd, moest dat den indruk wekken, alsof kunstmest van den cursus werd verkocht, en er dus werd gefraudeerd. Daar echter een gedeelte eigendom van R. zelf was, was hier niet de minste fraude in het spel, wel weer gebrek aan tact.

„5°. De jongens hebben nooit op het „landgoed", dat slechts pl.m. 1½ H.A. hei en bosch en waar niets dan een koepel op gebouwd is, van den burgemeester gewerkt. Ze hebben alleen een door hen vervaardigde rustieke poort geplaatst.

„Wat de oude werklozen uit de groote werkverschaffing betreft, heeft niemand der verhoorden ons een naam kunnen noemen.

„De burgemeester deelde ons mede, dat de werkverschaffing vlak bij zijn stukje grond lag, en dat men in een keet op zijn terrein wel vaak gereedschap opbergde. Dit heeft aanleiding gegeven tot het rondstrooien van het praatje, dat op zijn terrein door werkverschaffingsmensen werd gewerkt, hetgeen absoluut onjuist is.

„Uit de ons verstrekte gegevens is o.i. geen fraude gebleken, en het feit, dat noch van de opbrengst der tuintjes noch van de uitdeelingen der daarop gewonnen producten aantekening is gehouden, zal het naar onze meening zeer bezwaarlijk maken om, indien er fraude gepleegd mocht zijn, deze te bewijzen."

2 November 1937.

w.g. N. H. DE GRAAF.

FRANK VAN DEN HOUT.

A. WOUTERS.

Voor eensluidend afschrift,

De Secretaris-Generaal
bij het Departement van Justitie,
v. ANGEREN.